

POLITICKÉ VEDY / POLITICAL SCIENCES

Časopis pre politológiu, najnovšie dejiny, medzinárodné vzťahy, bezpečnostné štúdiá / Journal for Political Sciences, Modern History, International Relations, security studies

URL časopisu / URL of the journal: <http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk>

Autor(i) / Author(s): Jaroslava Jebavá
Článok / Article: Nestátní aktéři v mezivládních institucích: komparativní analýza WTO, WIPO a Rady OSN pro lidská práva
Vydavateľ / Publisher: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov – UMB Banská Bystrica / Faculty of Political Sciences and International Relations – UMB Banská Bystrica

Odporúčaná forma citácie článku / Recommended form for quotation of the article:

JEBAVÁ, J. 2015. Nestátní aktéři v mezivládních institucích: komparativní analýza WTO, WIPO a Rady OSN pro lidská práva. In *Politické vedy*. [online]. Roč. 18, č. 3, 2015. ISSN 1335 – 2741, s. 214-259. Dostupné na internete:

http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk/userfiles/file/3_2015/JEBAVA.pdf.

Poskytnutím svojho príspevku autor(i) súhlasil(i) so zverejnením článku na internetovej stránke časopisu *Politické vedy*. Vydavateľ získal súhlas autora / autorov s publikovaním a distribúciou príspevku v tlačenej i online verzii. V prípade záujmu publikovať článok alebo jeho časť v online i tlačenej podobe, kontaktujte redakčnú radu časopisu: politicke.vedy@umb.sk.

By submitting their contribution the author(s) agreed with the publication of the article on the online page of the journal. The publisher was given the author's / authors' permission to publish and distribute the contribution both in printed and online form. Regarding the interest to publish the article or its part in online or printed form, please contact the editorial board of the journal: politicke.vedy@umb.sk.

NESTÁTNÍ AKTÉŘI V MEZIVLÁDNÍCH INSTITUCÍCH: KOMPARATIVNÍ ANALÝZA WTO, WIPO A RADY OSN PRO LIDSKÁ PRÁVA¹

NON-STATE ACTORS IN INTERGOVERNMENTAL INSTITUTIONS: A COMPARATIVE ANALYSIS OF WTO, WIPO AND THE UNITED NATIONS HUMAN RIGHTS COUNCIL

Jaroslava Jebavá*

ABSTRACT

The paper discusses engagement of Non-State Actors in the world politics through their participation in intergovernmental institutions. Even though their definition seems to be considerably difficult, there is no longer any doubt that Non-State Actors play an increasingly important role on the world stage, among others through their active engagement in intergovernmental institutions. The main body of the article discusses thoroughly the real opportunities that different Non-State Actors, namely International Non-Governmental Organizations (INGOs), different kinds of what the article proposes to call Internationally Active National Actors (IANAs), or other Intergovernmental Organizations (IGOs), have in engaging in the work of three intergovernmental institutions – the World Trade Organization (WTO), the World Intellectual Property Organization (WIPO) and the United Nations Human Rights Council. The opportunities offered by these institutions to participation of Non-State Actors in their activities are confronted with the scope to which Non-State Actors enjoy them in reality and with the so often neglected standpoint of Non-State Actors themselves. The limited extent of the comparative analysis does not allow describing the practice of cooperation of all intergovernmental organizations with Non-State Actors but it shows very well the general trend that can be observed in the contemporary rapidly evolving world order.

Key words: Non-State Actor, Intergovernmental Institution, Non-Governmental Organization, Internationally Active National Actor, WTO, WIPO, United Nations Human Rights Council, IANAs

* Ing. Jaroslava Jebavá působí jako interní doktorandka Střediska mezinárodních studií Jana Masaryka, Fakulta mezinárodních vztahů, Vysoká škola ekonomická v Praze, Nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3, Česká republika, e-mail: xjebj03@vse.cz.

¹ Tento text byl vypracován s institucionální podporou Fakulty mezinárodních vztahů VŠE v Praze.

Úvod

Jednání v mezivládních institucích prochází neustálými proměnami. Podstatnou změnou, která v současné době ovlivňuje stoupající měrou samotný průběh těchto jednání, a zejména pak jejich výsledky, je rostoucí asertivita nových aktérů, kteří se těchto jednání přímo či nepřímo účastní. Přestože mezivládní instituce vždy byly zejména o vztazích mezi státy, resp. jejich vládami, rostoucí angažovanost různých skupin nestátních aktérů na těchto fórech je dnes víc než evidentní.

Snaha nestátních aktérů ovlivňovat mezinárodní jednání není sama o sobě novým trendem. Lobby nevládních organizací, korporací, různých hnutí a spolků, ale i jednotlivců a dalších typů nestátních aktérů u států a jejich představitelů, do jejichž kompetencí vždy mezinárodní jednání téměř exkluzivně spadalo, je považováno za prastarou techniku.² Avšak zapojováním těchto nestátních aktérů do samotného procesu vyjednávání, jemuž jsme nově svědky v různých mezivládních institucích, získává tento trend nových rozměrů.

Aby bylo možné konstatovat, k jakým změnám v jednáních mezivládních institucí dochází a kdo a do jaké míry dnes na jejich půdě rozhoduje, je v první řadě zapotřebí detailnějšího rozboru toho, jak se nestátní aktéři na této úrovni angažují. Ačkoli se otázkou zapojování nestátních aktérů do činnosti mezivládních institucí již odborná literatura zabývá, většina prací se zaměřuje pouze na formální možnosti působení nestátních aktérů (Ripinsky, Bossche, 2007), ale ne již na jejich působení skutečné, tedy na míru, do jaké nestátní aktéři těchto možností využívají. A přestože nemusí být velikost skutečného vlivu míře participace přímo úměrná (Dany, 2014), z průzkumu existujících teoretických možností, který není doprovázen zhodnocením jejich reálného využití, nevyplývá nic ani o potenciálu nestátních aktérů a jejich zájmech. Mimo to většina podobných děl (srov. Reinalda, 2011; Willetts, 2011) zužuje svoji definici nestátních aktérů, či alespoň samotný výzkum pouze na mezinárodní nevládní organizace (*International Non-Governmental Organizations*, dále jen INGOs), ačkoli potenciální vliv na této úrovni mají i další nestátní aktéři.

Vzhledem k mezerám v dosavadním výzkumu si tento text klade za úkol informace o formálních možnostech působení nestátních aktérů v mezivládních institucích rozšířit i o jiné nestátní subjekty, než jakými jsou INGOs, a tyto formální možnosti vzhledem k jejich dynamické proměnlivosti oproti stávajícím pracím aktualizovat. Studie zároveň přináší jistý vhled do toho, jak je těchto

² Samotný pojem lobby vznikl v první polovině 19. století. (Johnson, 2008)

možností ve skutečnosti využíváno a jak jsou vnímány i ze strany samotných nestátních aktérů, jejichž pohled bývá v podobných analýzách zcela opomíjen. Hlavním cílem textu je tak zejména poukázání na míru reálné angažovanosti nestátních aktérů v mezivládních institucích, a to při současném zohlednění rozmanitosti nestátních aktérů a rozdílů mezi jejich možnostmi. Tohoto cíle dosahuje text na základě analýzy teoretických možností zapojování vybraných kategorií nestátních aktérů do jednání konkrétních mezivládních institucí a následného zhodnocení jejich skutečného využívání.

Zkoumanými kategoriemi nestátních aktérů jsou jiné mezivládní organizace (*dále jen IGOs* – pokud je tedy budeme rovněž zahrnovat mezi nestátní aktéry, viz debata dále), INGOs a mezinárodně působící národní aktéři (*Internationally Active National Actors* – *IANAs*). Jelikož není z praktického hlediska možné provést tento výzkum plošně napříč všemi existujícími mezivládními institucemi, omezíme se zde na vybraný analytický vzorek, který bude zkoumán metodou komparativní analýzy (zaměřené na vykreslení kontrastu kontextů – Drulák, 2008).

Pro účely této komparativní studie byla zvolena tři mezinárodní fóra: Světová organizace duševního vlastnictví (*World Intellectual Property Organization*, dále jen WIPO), Světová obchodní organizace (*World Trade Organization*, dále jen WTO) a Rada OSN pro lidská práva. V případě posledně jmenované se nejedná o samostatnou organizaci, ale z důvodu rozmanitosti úpravy napříč OSN pouze o její orgán (i proto v tomto textu hovoříme o zapojování nestátních aktérů obecněji do mezivládních institucí, spíše než mezivládních organizací). Výběr těchto tří subjektů byl promyšlen tak, aby bylo i přes jejich omezený počet dosaženo rozmanitosti v co nejširší škále kritérií, a odlišovaly se tak kontexty, ve kterých je působení zkoumaných nestátních aktérů analyzováno. WTO, WIPO a Rada OSN pro lidská práva pokrývají tři rozdílné agendy, a to, jak již vyplývá z jejich názvů, duševní vlastnictví, mezinárodní obchod a lidská práva. WIPO je navíc specializovanou agenturou OSN, WTO na OSN de facto nezávislou mezinárodní organizací a Rada OSN pro lidská práva orgánem OSN. Zároveň však všechny tři instituce sídlí v Ženevě, čímž je v analýze skutečného zapojení nestátních aktérů do jejich struktur eliminován vliv vnějšího faktoru lokace.

S ohledem na stanovený cíl a vymezené případové studie si můžeme položit několik pomocných výzkumných otázek. Jaké jsou současné možnosti nestátních aktérů zapojovat se do jednání ve WTO, WIPO a Radě OSN pro lidská práva? A nakolik jich tyto nestátní aktéři využívají? Liší se nějak zásadně

situace v těchto institucích? A jak tyto možnosti vnímají samotní nestátní aktéři? Závěry z analýzy těchto tří mezivládních institucí nejsou zobecnitelné na všechny případy, ale mohou alespoň přiblížit hlavní trendy, které je možné v současné diplomatické praxi pozorovat.

Otázka aktérství v mezinárodních vztazích je jedním ze základních směrů výzkumu všech teorií mezinárodních vztahů. (Willetts, 2011) Státocentrický přístup realismu (O'Neill, Balsiger, Vandever, 2004), jenž nedokázal docenit význam nestátních aktérů, začal být postupně napadán. Představitelé liberálně pluralistického modelu komplexní interdependence **Robert Keohane** a **Joseph Nye** uznali nestátní aktéry přímými účastníky na světové politice a transnacionální aktéry za „běžnou součástí zahraničních, jakož i domácích vztahů.“ (Keohane, Nye, 1989, s. 26) Pluralistický přístup k aktérství ve světové politice přinesl též v 70. letech **Oran Young** (1972). Podle jeho perspektivy smíšeného aktérství spolu ve světové politice jedná několik odlišných typů aktérů bez existence stanovených pravidel jakékoli hierarchizace vzájemných vztahů. (Geeraerts, 1995) **James Rosenau** zas analyzoval mezinárodní systém jako jakousi dvojarénu, ve které rozlišoval státy a nestátní aktéry jako „dvě oddělené skupiny komplexních aktérů, které se překrývají a vzájemně ovlivňují, avšak při současném zachování si velké dávky nezávislosti.“ (Rosenau, 1990, s. 252) Nový pohled na aktérství v mezinárodních vztazích přinesl i konstruktivismus, a to zejm. skrze myšlenku tzv. dualistické sociální ontologie, podle které existuje mezi agenty a strukturami (zde nestátními aktéry a mezivládními institucemi) vzájemně konstitutivní vztah, kdy se vzájemnou interakcí mohou aktéři a struktury ovlivňovat a oboustranně vytvářet v procesu, ve kterém se i preference aktérů mohou v čase měnit. (O'Neill, Balsiger, Vandever, 2004) Konstruktivismus spolu s pluralismem, které i **Peter Willetts** (2011) považuje za teorie nejlépe vystihující fenomén zapojování nestátních aktérů do mezivládních institucí, tak v podstatě vytváří teoretický rámec, jimž je možné vysvětlit současný stav – rostoucí počet druhů aktérů účastnících se na utváření světové politiky, jejich měnící se zájmy a vzory spolupráce, samotnou podstatu této kooperace, změnu struktur, začleňování nestátních aktérů do mezivládních institucí, ale i nepředvídatelnost dalšího vývoje.

Ačkoli je z podstaty svého zaměření a nastavení cíle tato komparativní analýza zaměřena na studium kontrastu kontextů, došlo v jejím rámci i k vytvoření určitého nového zobecnění, zejména pokud jde o typologii zapojovaných nestátních aktérů. Použitá typologie není sice příliš detailní, vzhledem k velkým zobecněním a chybějícím definicím v praxi mezivládních

institucí, které s nestátními aktéry pracují, je však plně dostačující. Díky své jednoduchosti může naopak posloužit i jako východisko pro mezivládní instituce pro jejich další a velice žádanou upřesnění kategorií zapojovaných nestátních aktérů. Navrhovanou typologii není v žádném případě možné považovat za jedinou správnou a o jejich součástech by bylo možné vést dlouhé diskuze, avšak i do teoretického studia vnáší nový důležitý prvek. Tím je zastřešení dříve jen sporadicky zmiňovaných a různorodě pojmenovávaných aktérů splňujících definici skupiny nestátních aktérů, pro kterou zde byl navržen pojem mezinárodně působících národních aktérů (*Internationally Active National Actors, IANAs*).

Dalším a neméně důležitým přínosem studie, jejíž výsledky tento text představuje, je samotná analýza možností a reálné participace jednotlivých kategorií uvedené typologie nestátních aktérů ve vybraných mezivládních institucích. Podobně jako navrhovaná typologie mohou být i výsledky této analýzy využitelné jak v praxi – ať již samotnými nestátními aktéry, mezivládními institucemi, ale i státy –, tak i v dalším vědeckém výzkumu. Kromě toho, že tato studie přibližuje možnosti zapojování IGOs, INGOs a IANAs v jednotlivých zkoumaných institucích a porovnává možnosti těchto aktérů napříč těmito institucemi, pro další badatelskou činnost mohou být zajímavé i výsledky analýzy skutečné angažovanosti těchto vybraných kategorií nestátních aktérů v daných institucích, na kterých lze stavět další empirický i teoretický výzkum.

Úvodní část práce představuje definici nestátních aktérů a jejich typologii, které byly pro účel této analýzy přijaty a na nichž text dále staví. Druhá kapitola popisuje způsob provedení analýzy. Následující dvě sekce analyzují zapojení nestátních aktérů ve WTO, WIPO a Radě OSN pro lidská práva. Třetí kapitola se zaměřuje na teoretické možnosti interakce nestátních aktérů s těmito institucemi. Nejprve identifikuje druhy nestátních aktérů, se kterými tyto instituce spolupracují, dále stručně zmiňuje legislativní úpravu této spolupráce a nakonec popisuje možnosti participace, které se v těchto institucích nabízejí jednotlivým definovaným typům nestátních aktérů. Čtvrtá kapitola se zabývá již reálným využíváním možností, které nestátní aktéři v účasti na práci těchto institucí mají. Vzhledem k praktickým důvodům je v této kapitole představena situace nejprve individuálně pro WTO, WIPO a Radu OSN pro lidská práva a teprve následně jsou pozorování napříč těmito institucemi porovnávána. Stručně jsou porovnány i postoje, které k otázce svého působení v daných institucích zaujímají konkrétní nestátní aktéři zapojení do těchto institucí. V této souvislosti autorka oslovila řadu zástupců různých kategorií nestátních aktérů ze všech analyzovaných

institucí, kteří se v těchto institucích různými formami v nedávné době projevovali neaktivněji. Analýza staví i na množství primárních zdrojů, kterými jsou dokumenty a právní předpisy jednotlivých institucí, jakož i osobní a emailová komunikace s představiteli vybraných zkoumaných organizací. Výzkum samotného reálného zapojování nestátních aktérů, jehož výsledky jsou pro větší názornost představeny i v grafické podobě, vychází z propočtů a důkladné analýzy dokumentů oficiálně vydaných komparovanými institucemi.

1 Definice a typologie nestátních aktérů

Brian Hocking zaměřuje při studiu rozdělení moci mezi stát a nestátní aktéry pozornost na post-globalistické přístupy, které překonávají státocentrický pohled na globální vládnutí, ale i globalistickou argumentaci, která se v kontrastu k němu vyvinula. Oproti ní tvrdí, že nárůst nestátních aktérů nemusí být nutně příčinou snižování role státu. Spíše než na otázku exkluzivity státu či nestátních aktérů se zaměřuje na zkoumání vzájemných komplexních vztahů a vzorů interakce mezi oběma skupinami. Post-globalistický přístup znamená revoluci v chápání diplomacie jako hierarchizovaného systému řízeného státy, tedy posun od „*vertikální subsidiarity*“ k „*subsidiaritě horizontální*“. V této tzv. „*multistakeholder diplomacy*“ funguje kromě států celá řada nestátních aktérů, kteří nejsou už jen pouhými „*konzumenty diplomacie*“, ale jejími aktivními hráči. V tomto kolosu jsou podle **Hockinga** určující zejména vzájemné interakce mezi vládami, nevládními organizacemi (*dále jen NGOs*) a businesssem. Pro toto uspořádání je typické, že si aktéři navzájem „*vyměňují zdroje za účelem dosažení specifických cílů při současné snaze udržet si svou identitu*“. Zapojením nestátních aktérů se rozplývá hranice mezi domácí a zahraniční politikou i mezi formulováním politiky a jejím vykonáváním. (Hocking, 2011, s. 226 – 233)

Ačkoliv většina novějších přístupů již existenci a vliv různých nestátních aktérů uznává, klasické teorie mezinárodních vztahů neřeší, a ani mezi jednotlivými teoretiky zabývajícími se touto otázkou neexistuje shoda na tom, jakou terminologii používat, jak vlastně nestátní aktéry, pakliže tento termín přijmeme, definovat a jaké aktéry pod tuto skupinu zahrnout. Ještě méně shody je pak na tom, jak přistupovat ke stále asertivnější roli nestátních aktérů nejen coby samostatných aktérů, ale i aktérů prosazujících se v mezinárodních mezivládních organizacích, jejichž zahrnutí do skupiny státních či nestátních aktérů je problematikou samou o sobě.

Definovat nestátní aktéry je velice složité. Z morfologie slova vyplývá, že nestátní aktéři jsou všichni aktéři mimo státy samotné. Ovšem vzhledem k tomu, že budeme hovořit o nestátních aktérech v mezivládních institucích, zužuje se nám termín na všechny aktéry (mimo státy), kteří mají nějaké místo či vliv právě na této úrovni. V tomto duchu definuje **Arts** nestátní aktéry jako „všechny aktéry, kteří nejsou státy (ani jejich představiteli), a přesto působí na mezinárodní úrovni a jsou potenciálně relevantní pro mezinárodní vztahy“ (Arts, 2003, s. 5) Relevanci **Arts** posuzuje na základě velikosti, členství přesahujícího hranice jednoho státu, formálního uznání, resp. existence formálního či neformálního přístupu na politickou scénu, a mezinárodně politického vlivu posuzovaných aktérů. Tato kritéria však nejsou univerzálně aplikovatelná. Některé organizace totiž vůbec na základě členství založeny nejsou a za zástupce širší společnosti, nebo alespoň skupiny se též všichni nestátní aktéři považovat nemohou. Rovněž tak nelze popírat vliv na mezinárodní politiku ze strany organizací, které hájí pouze vlastní partikulární zájmy, nebo řeší problém, týkající se pouze konkrétní země. To, že jsou někteří aktéři na mezinárodní scéně nežádoucí, což platí zvláště o skupinách organizovaného zločinu, teroristických organizacích apod., také neznamená, že nejsou nestátními aktéry světové politiky. I vzhledem k diverzitě subjektů v současnosti zapojovaných do aktivit mezivládních institucí proto budeme chápat pojem nestátních aktérů v relativně širším pojetí. Vycházet přitom můžeme z definice **Artse** s tím, že kritéria relevance omezíme na *potenciál* mezinárodně politického vlivu. (Arts, 2003)

Mnohé studie a práce však zkoumají nestátní aktéry většinou pouze partikulárně, tedy zpravidla jen vybranou subkategorii toho, co lze v širším chápání za nestátní aktéry považovat (zvláště ve vztahu k mezinárodním organizacím se jedná zpravidla o výzkum INGOs). Vzhledem k tomu, že si tato práce klade za cíl tuto partikulárnost překlenout, bude se nadále odvolávat na relativně obsažnou typologii nestátních aktérů podle **Geeraertse** (1995), který člení nestátní aktéry na IGOs a transnacionální organizace, a jejich subkategorie.

Na tom, zda IGOs mezi nestátní aktéry zahrnovat, nepadá v odborné literatuře shoda. Mezivládní organizace totiž není sama o sobě státem, zároveň však vzniká na základě iniciativy států, které jsou jejími členy a směřování organizace určují. Například podle **Willettse** (2011) je skutečnost členství států v mezinárodních organizacích natolik zásadní, že považuje jejich kategorizaci mezi nestátní aktéry za zcela nepatřičnou. Mezivládní organizace jsou z

kategorie nestátních aktérů vyčleňovány i v rámci definice použité v Greenwoodské encyklopedii mezinárodních vztahů, která za nestátního aktéra považuje „*jakéhokoli aktéra v mezinárodní politice, který není ani vládou, ani organizací vládami utvořenou či vládám sloužící [...]*“ (Nolan, 2002, s. 1174) Naopak podle **O'Neill, Balsigera a VanDeveer** (2004) jsou IGOs dokonce nejdůležitějšími nestátními aktéry.³ IGOs do nestátních aktérů zařazuje rovněž **Geeraerts** (1995). V tomto textu je v případových studiích analyzováno i zapojování IGOs zejména z toho důvodu, že k nim vybrané mezivládní instituce často přistupují podobně jako k (dalším) nestátním aktérům – to platí zejména u WIPO (viz níže).

Při definici transnacionální organizace vychází **Geeraerts** (1995) z jejího chápání podle **Keohana a Nyeho** (1989). Transnacionální organizaci definuje jako institucionalizovanou formu transnacionálních vztahů, což jsou podle definice **McGrewa** „*sítě, asociace či interakce, které jdou napříč národními společnostmi, vytvářejíce tak propojení mezi jednotlivci, skupinami, organizacemi a komunitami z různých národních států*“ (McGrew, 1992, s. 7) Tyto transnacionální vztahy dle **Geeraertse** v podstatě obcházejí vlády, neboť se vymykají přímé kontrole států. Zároveň podobně jako **Keohane s Nyem** (1989) tvrdí, že by alespoň jeden z aktérů takové organizace měl být nevládní povahy. Transnacionální organizace tedy vidí jako nevládní orgány operující napříč národními hranicemi. (Geeraerts, 1995) Tato kategorie tak v jeho chápání nezahrnuje IGOs, byť i je považuje za skupinu nestátních aktérů, a to z toho důvodu, že „*IGO zahrnují pouze státní zástupce a jsou založeny explicitní dohodou mezi národními vládami*“. Právě skutečnost, že IGOs jsou jen o vztazích mezi státy, začíná být začleňováním jiných aktérů do jejich struktur zpochybňována, přesto se v této práci budeme jejich vyčlenění od ostatních druhů nestátních aktérů držet.

Geeraerts (1995) člení transnacionální organizace na čtyři skupiny aktérů: mezinárodní nevládní organizace (International Non-Governmental Organizations – INGOs), transvládní organizace (Trans-Governmental Organizations – TGOs), transnacionální korporátní organizace (Transnacional Corporate Organizations – TCOs) a transnacionální nekomerční organizace (Transnacional Non-Corporate Organizations – TNCOs). Transvládní

³ Není zřejmé, zda přímo z nich vychází, ale citují dále Barnetta a Finnemorovou (1999), podle kterých mají mezinárodní organizace z podstaty jejich racionálně-právní autority „*moc nezávislou na státech, které je utvořily*“ (O'Neill, Balsiger, VanDeveer, 2004, s. 159)

organizace charakterizuje, vycházejí opět z **Keohana** a **Nye** (1971), jako „interakce mezi vládními podjednotkami napříč hranicemi států“, kdy však tyto vládní aktéři nejsou „kontrolováni orgány centrální zahraniční politiky jejich vlád“. (Keohane, Nye, 1971, s. 733) Jako příklad uvádí Mezinárodní unii místních samospráv (International Union of Local Authorities – IULA). Transnacionální korporátní organizace definuje jako soukromou korporátní nereprezentativní organizaci zaměřenou na vytváření zisku. (Geeraerts, 1995) Za hlavní skupinu transnacionálních korporátních organizací považuje transnacionální korporace. Kategorie transnacionálních nekomerčních organizací je pak již jen jakousi zbývající skupinou soukromých dobrovolných asociací, které nemohou být zařazeny ani mezi INGOs, ani mezi korporace. Jedná se prý zejména o „církve, transnacionální organizované politické strany či politická hnutí, sekretariáty mezinárodního obchodu, transnacionální teroristické sítě a mezinárodně podporované povstalecké skupiny“. (Geeraerts, 1995, s. 28) Podobně **Willets** (2011, s. 23) považuje termín transnacionálních aktérů za takto všeobsažný, beroucí v potaz vedle INGOs např. i kriminální a teroristické skupiny.

Mimo to **Geeraerts** (1995) dělí kategorie IGOs a INGOs podle členství ještě na pravé (*genuine*) a hybridní (*hybrid*). Hybridními jsou ty organizace, které mají členy vládní i nevládní. Mezi hybridní IGOs a hybridní INGOs jsou rozlišovány podle toho, zda jsou založeny vládní dohodou, či nikoliv. Příkladem hybridní IGO je Mezinárodní organizace práce, za hybridní INGO lze považovat Radu vědeckých unií (*Council of Scientific Unions*).

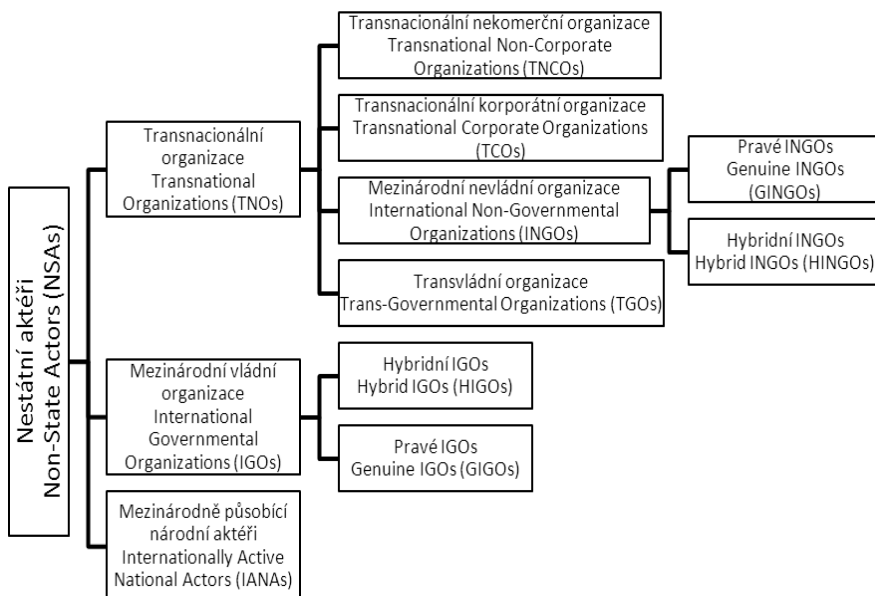
Sám **Geeraerts** (1995) uznává, že ani jeho typologie není dokonalá, neboť bere v potaz pouze kritérium členství a způsobu založení, ale ne již cíle, míru zapojení, strukturu či zdroje. Na druhou stranu je zřejmé, že pokud by se brala v potaz všechna možná kritéria najednou, byla by typologie velmi složitá a nepřehledná. Dokonce je možné tvrdit, že by muselo být vymyšleno téměř tolik kategorií, jako je samotných aktérů. Proto se nadále bude pro své účely tato práce držet této typologie, která je bezpochyby jednou z nejobsáhlejších a nejkomplexnějších.

Navzdory její šíři však i **Geeraertsova** klasifikace (1995) jednu skupinu nestátních aktérů opomíjí. Pro účely této analýzy ji proto trochu modifikujeme a IGOs a transnacionální organizace doplníme o třetí skupinu nestátních aktérů, kterou by bylo možno nazvat nejvýstižněji asi jako mezinárodně působící národní aktéry (*Internationally Active National Actors – IANAs*). Jedná se o aktéry, kteří sice nejsou svojí povahou sami přeshraniční, natož světoví, avšak

přesto se v utváření světové politiky angažují, aniž by byli součástí nějaké širší transnacionální organizace. Do této skupiny nebudou zařazovány organizace působící pouze nepřímo, tj. jen na národní úrovni, např. lobbováním u vládních zástupců, až na kterých pak spočívají konečná rozhodnutí na úrovni mezinárodní. Patří sem ale organizace, skupiny a jednotlivci, kteří se svým členstvím, zaměřením i zájmy váží na jediný stát, ale přitom se ve světové politice angažují přímo, eventuálně prostřednictvím IGOs, avšak bez zprostředkování národní vládou či transnacionální organizací. Prosazování vlivu (alespoň některých z nich) v IGOs sice může vyvolat spekulace o „*nezprostředkovanost*“ jejich angažovanosti, avšak vzhledem k tomu, že jsou IGOs založeny na členství států, nelze tyto aktéry považovat za běžnou součást IGOs. Zároveň tím, že IGOs jsou „*mezinárodními*“ organizacemi, nelze ani v nich se angažujícím aktérům, oproti aktérům působícím pouze na státy, mezinárodní povahu jejich působení odepírat. Ostatně státy jsou podle mezinárodního práva stále jedinými formálními *plně* suverénními aktéry v mezinárodních vztazích, kteří, alespoň prozatím, mají jako jediní rozhodovací pravomoci, a tedy poslední slovo při utváření světové politiky. Přímost jejího ovlivňování tak ze strany jiných nestátních aktérů není oproti IANAs o mnoho vyšší. Mimo to i INGOs vidí největší šance na ovlivňování světové politiky právě skrze IGOs, jak konečkonců dokazují i jejich současné snahy o prosazení se v jejich strukturách, a přesto jsou za samostatné světové nestátní aktéry považovány.

Rozdíl mezi IANAs a INGOs spočívá zejména v tom, že INGOs mají širší členství, které přesahuje hranice národních států. Jeho absence však zjevně ani národním subjektům není úplnou překážkou k ovlivňování světové politiky. Příkladem těchto mezinárodně působících národních aktérů mohou být národní nevládní organizace (*National Non-Governmental Organizations*, dále jen NNGOs), národní lidsko-právní instituce, média, celebrity a další aktivní skupiny i jednotlivci, kteří se nějakým způsobem bez zprostředkování státem či transnacionální organizace do utváření světové politiky i v rámci svých fakticky omezených možností zapojují. S ohledem na tuto další kategorii nestátních aktérů by pak upravené **Geeraertsovo** schéma typologie nestátních aktérů mohlo vypadat následovně:

Schéma 1: Rozšířená typologie nestátních aktérů

Zdroj dat: Geeraerts, G. 1995. Vlastní úprava

V tomto textu nebudu dále pracovat na takto podrobné úrovni dělení, jelikož by to bylo vzhledem k relativně obecnější kategorizaci nestátních aktérů vybranými mezivládními institucemi značně složité a vyžadovalo zkoumání povahy každého jednotlivého zapojeného nestátního aktéra. Přesto je charakteristika jednotlivých podskupin důležitá, a to pro správné zařazení jednotlivých typů nestátních aktérů do kategorií na vyšší úrovni členění (tedy mezi transnacionální organizace, IGOs a IANAs), jehož je zapotřebí pro možnost komparace zapojování těchto jednotlivých typů nestátních aktérů napříč zkoumanými institucemi. Vzhledem k tomu, že všechny ze studovaných institucí spolupracují ze skupiny transnacionálních organizací oficiálně zejména s nevládními organizacemi, budu dále pracovat zejména se třemi kategoriemi nestátních aktérů, a to IGOs, INGOs a IANAs.⁴

⁴ Ačkoli WTO a UN HRC pracují oficiálně s obecnější kategorií NGOs, do které je teoreticky možné řadit i národní NGOs (NNGOs), vzhledem k nemožnosti očištění dat, které by nám umožnilo spolupracující NGOs dělit na národní a mezinárodní, a pro relativně nízkou pravděpodobnost výskytu NNGOs mezi NGOs budeme od této možnosti dále abstrahovat a považovat do těchto

2 Metodika a způsob zpracování analýzy

Následující analýza je rozdělena do dvou hlavních sekcí. První z nich se týká možnosti participace nestátních aktérů ve zkoumaných institucích WTO, WIPO a Radě OSN pro lidská práva, druhá pak analyzuje jejich reálné využívání.

V rámci třetí kapitoly jsou nejprve definovány jednotlivé skupiny nestátních aktérů, se kterými zkoumané instituce nějakým způsobem spolupracují. Tyto skupiny jsou za účelem umožnění dalšího srovnávání začleněny na základě přijaté typologie do některé ze studovaných tří kategorií nestátních aktérů, tedy mezi IGOs, INGOs nebo IANAs. Dále je stručně zmíněna legislativní úprava spolupráce jednotlivých institucí s těmito nestátními aktéry. Největší prostor je pak v této sekci věnován identifikaci podmínek a forem spolupráce jednotlivých kategorií nestátních aktérů s danými mezinárodními institucemi. Popsána jsou i oprávnění, která nestátním aktérům z participace v těchto institucích vyplývají. Možnosti participace jsou v sekci prezentovány již komparativní metodou. Jsou tedy představeny již jako výsledek porovnání situace mezi WTO, WIPO a Radou OSN pro lidská práva.

V rámci čtvrté kapitoly je následně zkoumána reálná participace nestátních aktérů na aktivitách analyzovaných mezinárodních institucí, která představuje velkou mezeru v dosavadním výzkumu. Zde je z praktických důvodů i pro větší přehlednost představena nejprve analýza situace v jednotlivých institucích (WTO, WIPO a Radě OSN pro lidská práva), teprve následně dochází ke vzájemné komparaci. Přes množství snáze či složitěji analyzovatelných kanálů spolupráce byla pro omezenou délku práce i pro možnost vzájemného srovnání výsledků u každé z institucí sledována účast různých skupin nestátních aktérů na zasedáních nejvyšších rozhodovacích orgánů (Ministerských konferencí WTO a Valných shromáždění WIPO), resp. na pravidelných zasedáních Rady OSN pro lidská práva. Kromě samotné fyzické účasti byla v případě dostupnosti relevantních zdrojů analyzována i aktivnější účast jednotlivých skupin nestátních aktérů ve formě předkládání stanovisek/prohlášení, pořádání brífinků či jiných akcí. Jako kritéria hodnocení reálného zapojování nestátních aktérů jsou posuzovány počty aktérů účastnících se jednotlivých zasedání a počty jimi předkládaných stanovisek, pořádaných akcí atp. Potřebné informace byly získávány a různě dopočítávány na základě oficiálních dokumentů WTO, WIPO

organizací zapojované NGOs za INGOs, jak ostatně činila i WIPO do roku 2002, než začala spolupracovat oficiálně i se separátní kategorií NNGOs.

a Rady OSN pro lidská práva, jakými jsou zejm. jednotlivé seznamy účastníků, údaje o akreditacích, výroční zprávy a další. Text pracuje zejména s absolutními čísly, z důvodu praktické nemožnosti jejich relativizace je pro možnost srovnání kladen důraz na časové trendy. Na konci každé případové studie jsou stručně zobecněny i výsledky rozhovorů s vybranými představiteli v poslední době se v daných mezivládních institucích nejaktivněji projevujících nestátních aktérů různých kategorií, týkající se jejich spokojenosti se zapojením do těchto institucí. K nim se dále vyjadřuje i samostatná podkapitola (4.5).

3 Charakteristika možností participace nestátních aktérů

Přestože způsob spolupráce WTO, WIPO a Rady OSN pro lidská práva s nestátními aktéry vykazuje i některé podobné rysy, faktické možnosti zapojení nestátních aktérů do jejich struktur a aktivit se podstatně liší. V celkovém hodnocení poskytuje nejširší participační práva nestátním subjektům Rada OSN pro lidská práva, naopak WTO je zapojování nestátních aktérů nejméně nakloněná.⁵ Z hlediska počtu kritérií, ve kterých se tyto instituce liší, by bylo hledání příčiny rozdílné úpravy složité, navíc pro tuto práci není ani podstatné.

WTO spolupracuje především s IGOs (hlavními partnery jsou Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj – OECD, Konference OSN o obchodu a rozvoji – UNCTAD, WIPO, Mezinárodní telekomunikační unie – ITU, či Mezinárodní měnový fond – MMF), v omezené míře, a zejména v odpověď na tlaky vyvíjené na WTO pro zvýšení transparentnosti jejího fungování (ve své době se stala i hlavním cílem protestu proti ekonomické globalizaci) také s INGOs. Avšak tento „vývoj *nedošel tak daleko, aby NGOs* [a obecněji nestátní aktéry] *zahrnul nějakým způsobem i do vnitřních procesů*“ (Ripinsky, Bossche, 2007, s. 192), a tak se vlastně veškeré tyto aktivity odehrávají mimo rámec skutečného utváření politiky i rozhodování o ní. „*Nestátní aktéři* [tak] *jsou ve WTO zapojovány způsobem umožňujícím méně vlivnou a méně produktivní účast*“ (Barkat, 2010).

WIPO spolupracuje oficiálně se třemi hlavními skupinami nestátních aktérů – IGOs, INGOs a od roku 2002 též s národními nevládními organizacemi

⁵ „Členy řízená“ WTO lpí na zachování jejího čistě mezivládního charakteru a zodpovědnost za zohledňování názorů nestátních aktérů přisuzuje jednotlivým státům (De Bièvre, Hanegraaff, 2011, s. 448), na druhou stranu se však sama prezentuje jako ochrana států proti těmto zájmům (WTO, 2012h: „Vlády musí mít zbraň proti tlakům vyvíjeným úzkými zájmovými skupinami a systém WTO jim může pomoci“).

(NNGOs), které lze na základě jejich povahy zařadit mezi IANAs. Spolupráce s těmito aktéry spočívá v tom, že jim je udělován status stálého, či ad hoc pozorovatele a s ním spojená participační práva na zasedání orgánů WIPO. U ad hoc pozorovatelů je jejich účast omezena pouze na některá zasedání, sérii schůzí, či konkrétní orgány – v rámci nich však disponují stejnými právy jako pozorovatelé stálí, kteří mají přístup zamezen jen do Koordinačního výboru WIPO a na Výkonné výbory Pařížské a Bernské úmluvy. Praktické rozdíly v možnostech participace nejsou ani mezi jednotlivými skupinami nestátních aktérů, tedy IGOs, INGOs a IANAs.⁶ Tyto možnosti spočívají v oprávnění k samotné fyzické účasti, jakož i zapojení (na výzvu předsedy) do debaty. Ačkoli nejsou pravidla akreditace ani samotného vykonávání pozorovatelských oprávnění příliš formalizovaná, existují určitá praxí ustavená pravidla, např. to, že pozorovatelé nesmí volit, ani přímo na zasedání předkládat oficiální návrhy či podněty.

Rada OSN pro lidská práva spolupracuje s IGOs, INGOs, národními lidsko-právními institucemi (*National Human Rights Institutions*, dále jen NHRIs), které svou povahou odpovídají kategorizaci do skupiny IANAs, a v některých případech i s dalšími subjekty relevantními pro její práci. Tito pozorovatelé se samozřejmě nemohou účastnit hlasování, mimo samotné účasti na zasedáních Rady OSN pro lidská práva však smí i podávat ústní i písemná prohlášení, zapojovat se do debat, v případě nemožnosti osobní účasti participovat formou video zprávy a pořádat paralelní akce.

Legislativní úprava zapojení nestátních aktérů je v případě všech tří porovnávaných institucí velice obecná a nedostatečně propracovaná. U Rady OSN pro lidská práva je to však dáno tím, že pravidla pro akreditaci nestátních aktérů navazuje tento orgán v případě nevládních organizací na konzultativní status jim udělovaný v Hospodářské a sociální radě OSN (*dále jen ECOSOC*), u IGOs na status pozorovatele získaný danými organizacemi ve Valném shromáždění OSN a v případě NHRIs (jakožto podskupiny IANAs) na „status A“ udělený Mezinárodním koordinačním výborem pro NHRIs. Řešení problematiky spolupráce s nestátními aktéry tedy Rada OSN pro lidská práva staví do značné míry na jakémsi „*outsourcingu*“ do jiných orgánů OSN a sama řeší již jen akreditaci takto selektovaných žadatelů na vlastní konkrétní zasedání a akce. Selektce nestátních aktérů, kteří projdou tímto předvýběrem, je založená již jen na relativně automatizovaných procesech. Bývá však zejm. ve vztahu k INGOs

⁶ Výjimečné postavení má pouze Evropská unie v některých orgánech WIPO.

kritizována pro nedostatečnou možnost Rady posoudit relevantnost těchto nestátních aktérů a jejich oddanost otázce lidských práv (rozhodnutí v ECOSOCu závisejí na složení akreditačního výboru,⁷ čímž je zpochybňována politická neutralita výběru – NGO Monitor, 2012). Ve WTO lze zas relativně slabou legislativní úpravu participace nestátních aktérů přisuzovat omezeným reálným možnostem, které těmto aktérům WTO nabízí. Rozhodování o spolupráci s IGOs je řešeno velice individuálně, a tedy nevyžaduje obecnou právní úpravu. Možnosti INGOs a jiných nestátních aktérů zapojit se do vnitřních struktur WTO jsou pak natolik omezené, že legislativně ani není příliš co upravovat. Největší nedostatky v právní úpravě participace nestátních aktérů tak vykazuje WIPO, která nemá dostatečně legislativně podchycené požadavky na žadatele o pozorovatelský status, systém akreditace, pravomoci pozorovatelů, ani jejich případnou zpětnou kontrolu. K vágnosti úpravy WIPO dále přispívá netransparentnost v řešení akreditace pozorovatelů jednotlivými orgány WIPO, které navíc mohou využít možnosti vytvoření vlastní úpravy.⁸

3.1 Mezivládní organizace

Kategorizace IGOs mezi nestátní aktéry je sama o sobě velmi nejednoznačná. Nejedná se jen o rozdíly v teoretických typologiích, ale i samotné IGOs přistupují k jiným IGOs, se kterými spolupracují, nejednotně. Zatímco WIPO řadí IGOs, se kterými kooperuje, na de facto stejnou úroveň jako ostatní nestátní aktéry tím, že je klasifikuje rovnocenným názvem pozorovatele a s tímto statutem jim uděluje i podobné pravomoci,⁹ WTO i Rada OSN pro lidská práva se spoluprací s jinými IGOs zabývají odděleně od spolupráce s ostatními nestátními aktéry. Ve WTO jsou to pouze IGOs, které mohou získat trvalejší status pozorovatele a přístup i do jiných orgánů, než kterým je Ministerská konference, jakož i oprávnění v těchto orgánech aktivněji participovat. Procedura navazování spolupráce je s každou IGO řešena zvlášť,

⁷ Současné složení (pro roky 2015 – 2019): Ázerbájdžán, Burundi, Čína, Guinea, Indie, Írán, Izrael, Jihoafrická republika, Kuba, Mauritanie, Nikaragua, Pákistán, Ruská federace, Řecko, Súdán, Turecko, Uruguay, USA a Venezuela. Viz: UN, NGO Branch: Department of Economic and Social Affairs, 2015.

⁸ Např. v Mezivládním výboru WIPO pro duševní vlastnictví a genetické zdroje, tradiční znalosti a folklór tak kromě tradičních pozorovatelů vystupují nově ještě představitelé domorodých obyvatel a lokálních komunit (možné zařadit mezi IANAs), u nichž je aktuálně diskutováno další rozšiřování jejich pravomocí.

⁹ Výjimečné postavení má pouze Evropská unie v některých orgánech WIPO.

navíc každým orgánem WTO jednotlivě. Zároveň je kladen velký důraz na to, aby tato spolupráce neovlivnila samotnou WTO, ale poskytovala užitečnou komplementaritu k jejím aktivitám. Rada OSN pro lidská práva o možnostech spolupráce s dalšími IGOs prakticky ani žádné informace neposkytuje, v praxi však od nich pro jejich zapojení vyžaduje pozorovatelský status od Valného shromáždění OSN.

3.2 Nevládní organizace

Nevládní organizace jsou hlavní skupinou nestátních aktérů, na které se Rada OSN pro lidská práva, WIPO i WTO zaměřují. Toto zaměření vychází mj. z posouzení možných přínosů INGOs pro fungování těchto institucí (v oblasti informací, expertízy, kontaktů, blízkosti k řešené problematice, transparentnosti). Roli však hraje i veřejné vnímání INGOs coby zástupců občanské společnosti, a tedy nestátních aktérů, kteří by měli být v globální politice relevantně zohledněni. Z toho vyplývá i praktická role identity, kterou v teorii podtrhuje konstruktivismus.

INGOs jsou ve WIPO hlavními a (oficiálně) jedinými transnacionálními organizacemi, které mohou získat status pozorovatele, ať už stálého, nebo ad hoc. Pro akreditaci INGOs nejsou stanovena ani žádná oficiální akreditační kritéria, pouze seznam dokumentů požadovaných od žadatelů o ni. INGOs se statusem pozorovatele se smí účastnit zasedání vybraných orgánů a na nich se na pozvání předsedy i zapojit do debaty. Jejich práva se tedy nijak neliší od pozorovatelů z řad IGOs.

Rovněž i ve WTO jsou nevládní organizace privilegovanou skupinou nestátních aktérů. Ačkoliv zde mají oproti IGOs mnohem omezenější participační práva, jsou mimo ně (byť spíše oficiálně) jedinou skupinou aktérů, která může participovat přímo ve struktuře WTO. Sice se tato participace omezuje jen na ad hoc¹⁰ akreditaci na zasedání Ministerské konference, a tato navíc na pouhé tiché přihlížení, přesto je to více, než co je nabízeno jiným nestátním aktérům. NGOs akreditované na Ministerské konference mají rovněž přístup do tzv. NGO centra, v rámci kterého je jim umožněno paralelně se zasedáním Ministerské konference pořádat veřejné či soukromé debaty. Mimo to pro INGOs pořádá WTO brífinky, umožňuje jim neformální schůzky se zaměstnanci a vedením WTO, zveřejňuje jejich stanoviska k práci organizace

¹⁰ Je nutné žádat vždy znovu. Toho jsou nově zproštěni jen ti, kteří byli akreditováni na minulém zasedání.

(tzv. „*position papers*“), angažuje je v pořádání Veřejných fór WTO apod. WTO (2015) hovoří i o nové praktice „*akreditace NGOs*“. Ta se však nevztahuje na žádné udílení pozorovatelského statusu, ale jen na umožnění přístupu vybraných NGOs do budovy WTO.

Rada OSN pro lidská práva používá pro akreditaci INGOs na svá zasedání kritéria po vzoru její předchůdkyně, Komise pro lidská práva, udělení konzultativního statusu od ECOSOCu. Akreditované INGOs se v Radě OSN pro lidská práva mohou účastnit všech jednání Rady kromě procedur řešení stížností, předkládat písemná prohlášení, vyjadřovat se ústně, účastnit se na debatách, panelových diskuzích a neformálních schůzích a organizovat „paralelní akce“ související s řešenými tématy. K vybraným aktivitám v Radě OSN pro lidská práva mají oprávnění i INGOs bez konzultativního statutu u ECOSOCu (např. omezené zapojení do procesu UPR), příp. mohou být zastoupeny těmi, které tímto statutem disponují.

Míra možností nabízených INGOs se tak ve WTO, WIPO a Radě OSN pro lidská práva značně liší, od práva pouhého přihlížení v jediném orgánu, přes možnost fyzické a ústní participace na zasedání většiny orgánů až po zapojení do debat, ústních i písemných projevů a možnosti pořádání paralelních akcí. Je však rovněž možno pozorovat, že i požadavky na akreditované nevládní organizace do těchto institucí s větší šíří poskytnutých oprávnění rostou. Zatímco pro akreditaci na Ministerské konference WTO stačí prokázat vztah k obchodním záležitostem, u získání pozorovatelského statusu ve WIPO je nutno předložit několik dokumentů (byť mimo ně ani z jejich samotného požadavku explicitně nevyplývají žádná kritéria, která by bylo nutno splnit) a pro akreditaci v Radě OSN pro lidská práva je nutné splnit již o něco striktnější kritéria stanovená ECOSOCem.

I přes rozdíly v požadavcích a oprávněních jsou nevládní organizace ve všech třech porovnávaných institucích považovány za prakticky nejdůležitější skupinu nestátních aktérů. Jejich privilegovaný přístup vzhledem k ostatním nestátním aktérům (kromě IGOs), však může zvláště u WTO a WIPO vycházet i z absence jejich definice nevládní organizace a tendenci považovat v praxi tento pojem za synonymum transnacionálních organizací (tj. nadřazeného termínu označujícím vedle INGOs také transvládní organizace a transnacionální korporátní i nekomerční organizace). Důkazem tohoto zaměňování termínů je začleňování odborů, obchodních a průmyslových asociací, organizací zaměstnavatelů a dalších podobných institucí mezi „NGOs“ akreditované na Ministerské konference WTO. Pochybnosti však dle rozhovoru s představiteli

několika INGOs panují i o čistě nevládním charakteru některých INGOs aktivních v Radě OSN pro lidská práva.

3.3 Mezinárodně působící národní aktéři

Přestože bývají národní aktéři velice často opomíjeni v teoretických typologiích i v samotném výzkumu působení aktérů zapojených do mezinárodních organizací, tato komparativní analýza jasně jejich nezpochybnitelné místo v multilaterální diplomacii dokázala. Ať už se jejich terminologie, způsob zapojení i míra participace mezi porovnávanými institucemi jakkoli liší, entity, jež můžeme označit souhrnným pojmem mezinárodně působících nestátních aktérů, jsou aktivně přítomny v Radě OSN pro lidská práva, WIPO i WTO.

Z aktérů působících v Radě OSN pro lidská práva můžeme bez jakýchkoliv pochybností mezi IANAs zařadit národní lidsko-právní instituce (NHRIs). Splňují-li tzv. Pařížské principy pro získání „statusu A“ od Mezinárodního koordinačního výboru pro NHRIs (ICC), mohou vystupovat v Radě OSN pro lidská práva s podobnými oprávněními, jaká přísluší akreditovaným INGOs.

Ve WIPO je možné za IANAs klasifikovat národní NGOs (NNGOs), kterým je v organizaci udělován pozorovatelský status od roku 2002. NNGOs zároveň představují jedinou kategorii pozorovatelů, u nichž má WIPO oficiální seznam požadavků pro žádost o pozorovatelský status. Kritéria však nejsou nikterak přísná, aby jejich faktickou participací cíleně zamezovala, a pravomoci, jakých se akreditovaným NNGOs dostává, se nijak neliší od pravomocí jiných pozorovatelů ve WIPO. Vedle NNGOs je mezi IANAs možné zařadit i domorodé a lokální komunity, jejichž panel se stal významnou součástí Mezivládního výboru WIPO pro duševní vlastnictví a genetické zdroje, tradiční znalosti a folklór (IGC).

Ve WTO jsou mimo IGOs do vlastních struktur organizace zapojeni jiní nestátní aktéři jen prostřednictvím akreditace na pozorování zasedání Ministerské konference. Ačkoli jsou těmito oficiálně pouze NGOs, není nikde stanoveno, že je tato kategorie limitována pouze na INGOs, a tedy neexistuje ani oficiální omezení účasti NNGOs. WTO naopak v jedné své studii (WTO, 2010) uznává i akreditaci aktérů, kteří ani skutečnými NGOs nejsou (odborů, businessu, akademické obce) a kteří mohou mít rovněž de facto i národní povahu. V dalších aktivitách WTO zaměřených na různé druhy nestátních aktérů (ačkoli jdou tyto aktivity mimo samotný rámec její hlavní náplně) jsou pak

IANAs rovněž notně zastoupeny, ať už mezi pořadateli, nebo účastníky Veřejných fór, brífinků, neformálních schůzek apod. Jednou z kategorií nestátních aktérů, na které se WTO zaměřuje, jsou rovněž poslanci, mezi kterými jsou nejen zástupci parlamentních federací, ale i národních parlamentů.

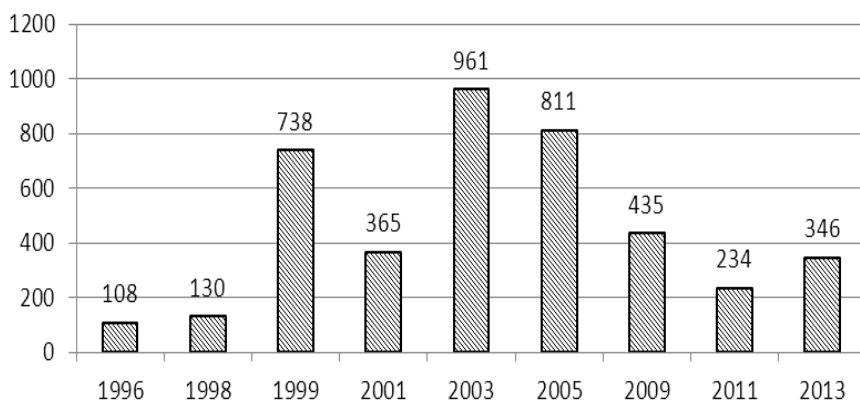
4 Reálná participace nestátních aktérů

4.1 Světová obchodní organizace

Vzhledem k individuálnímu přístupu WTO ke spolupráci s vybranými IGOs a nedostupnosti dat, na jejichž základě by bylo možné vývoj intenzity této spolupráce měřit, není možné IGOs do analýzy skutečného zapojení nestátních aktérů ve WTO ani do následné komparace zahrnout. Analýza reálné participace se proto u WTO omezí pouze na INGOs, jakožto podskupinu NGOs, což je jediná kategorie nestátních aktérů, ke které WTO poskytuje kvantifikovatelná data o spolupráci.

Omezené možnosti zapojení nestátních aktérů do WTO a s tím i mizivé příležitosti využitím těchto možností něco ovlivnit se odráží na relativně klesajících tendencích skutečného zapojení. Ty se projevují v účasti „NGOs“ (*uvozovky vysvětleny níže*) na Ministerských konferencích, ale třeba i na Veřejných fórech.

Graf 1: Účast „NGOs“ na Ministerských konferencích WTO

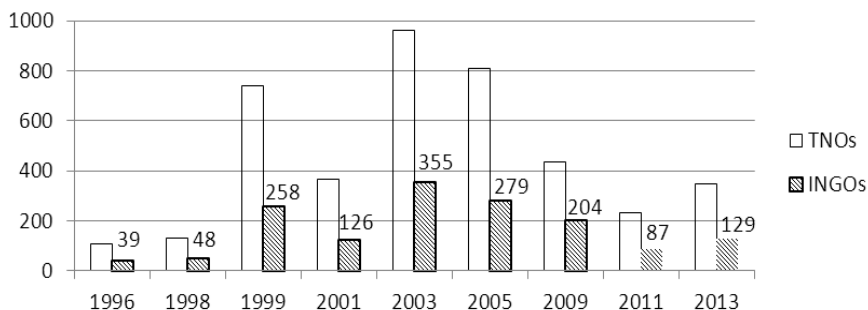

Zdroj dat: WTO. 2015b

Přestože podle oficiálních zdrojů poskytuje WTO přístupová práva na Ministerské konference pouze vybraným NGOs, ve skutečnosti v „seznamech NGOs“, které se jednotlivých zasedání zúčastnily, figurují i obchodní seskupení, odbory, sdružení zaměstnavatelů, vědecké instituce a další. Jak dosvědčuje nekonzistence informací jejich dokumentů, o zařazení všech těchto aktérů mezi NGOs není přesvědčena ani sama WTO. Značně rozporuplný s ostatními oficiálními dokumenty a informacemi o participaci nestátních aktérů na Ministerských konferencích WTO je informace uvedená ve výroční zprávě WTO z roku 2010, podle které na dosavadních zasedáních „NGOs představovaly téměř polovinu zúčastněných skupin občanské společnosti.“ (WTO, 2010, s. 121) Počet organizací uvedených v dílčích seznamech zúčastněných „NGOs“ (za rok 2009, srov. WTO, 2009) však neodpovídá jen tomuto podílu, ale uvedenému celkovému počtu organizací ze všech skupin. I ze seznamů účastníků z Ministerské konference WTO (např. WTO, 2011b) je zjevné, že kromě NGOs se těchto zasedání účastní i další nestátní aktéři, jež se za NGOs ani sami oficiálně nepovažují.

Pomocí procentuálního vyjádření účasti NGOs mezi účastníky Ministerských konferencí v letech 1996–2009, kterou výroční zpráva WTO z roku 2010 přináší (WTO, 2010), lze celkové počty zúčastněných, uvedené v grafu 1, očistit tak, abychom získali skutečně pouze počty zúčastněných NGOs. S přijetím zjednodušujícího předpokladu zanedbatelného podílu národních NGOs, který nám umožní následnou komparaci se situací v ostatních institucích, pak můžeme hovořit o počtu INGOs. Vzhledem k nekonzistentním údajům WTO a pouze přibližnému procentuálnímu vyjádření „skutečného“ složení pozorovatelů účastnících se Ministerských konferencí WTO jsou však níže uvedené počty spíše odhady, které je nutné brát s jistou rezervou. A protože data o podílech skutečných nevládních organizací na celkových počtech akreditovaných „NGOs“ pro poslední dvě Ministerské konference chybí, jsou v následujícím grafu uvedeny pouze jejich odhady, dopočítané na základě využití průměrného podílu pro výše uvedené roky 1996 – 2009.

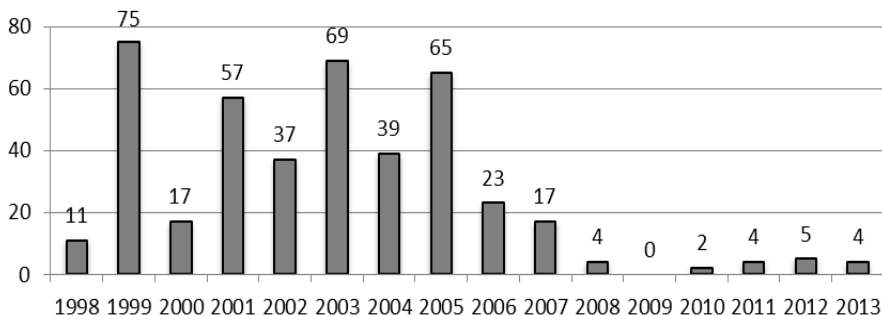
Graf 2: Účast INGOs na Ministerských konferenciách WTO

Zdroje dat: WTO. 2015b. WTO. 2010

Podobne jako byla klesající účast nestátních aktérů na posledních Ministerských konferenciách WTO, kde výjimku či možná i změnu trendu představuje až rok 2013, klesá i počet předkládaných stanovisek nevládních organizací. Klesající zájem dokládá i skutečnost, že 7 z celkových 9 stanovisek za roky 2012 až 2013 předložila jediná nevládní organizace.

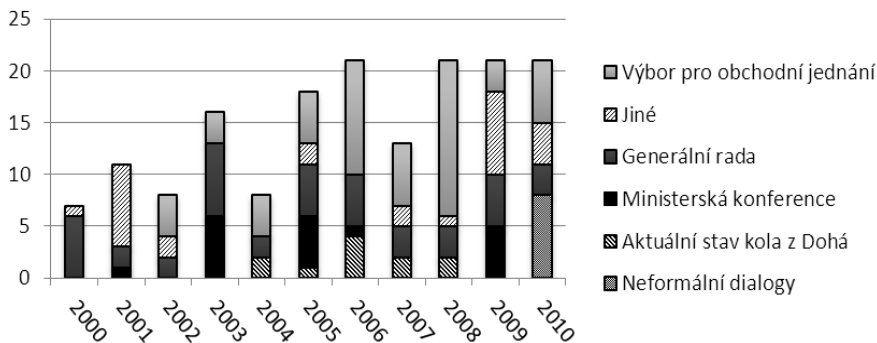
Graf 3: Počty stanovisek (Position papers) nevládních organizací

Zdroj dat: WTO. 2015c

Naopak roste zájem INGOs o neformální dialogy. Podle údajů z roku 2012 (WTO, 2012a) se od roku 2000 konalo celkem 186 informativních brífinků pro nevládní organizace, z nich 97 jen za posledních 5 let. Jak dokládá tento podíl i následující graf, počet těchto schůzek má rostoucí tendenci. Novinkou jsou zejména neformální dialogy, což byla nejčastější forma těchto brífinků v roce 2010, kdy představovala přes 40 % těchto schůzí.

Graf 4: Brífinky nevládních organizací 2000–2010 podle tématu

Zdroj dat: Perez-Estevé, M. 2011

NGOs vyjadřují často nespokojenost s mírou možnosti jejich zapojení do WTO i s pomalým tempem vývoje jejich aktivit.¹¹ Relativní spokojenost s možnostmi spolupráce lze naopak pozorovat u IGOs, příp. INGOs s nadstandardními pravomocemi, jako je např. Mezinárodní organizace pro normalizaci, kterou WTO považuje za IGO. (ISO, 2012) Motivace účasti nestátních aktérů na aktivitách WTO jsou různorodé, což vychází zejm. z širší aktivit WTO a pestrosti témat řešených na Ministerských konferencích, ale též z heterogenity na ně akreditovaných „NGOs“. Vzhledem k omezeným možnostem nestátních aktérů jsou reálné dopady jejich účasti minimální. O to větší implikace mohou mít neformální dialogy a jiné formy projevů – např. protesty v Seattlu v roce 1999, které se staly symbolem antiglobalizačního hnutí.

Jak potvrzuje zástupce asociace BUSINESSEUROPE, **Carsten Dannöhl** (2012), participace NGOs se může i ve členy řízené WTO vyplatit, i kdyby jen pro možnost seznámení se jejím prostřednictvím s názory jiných. BUSINESSEUROPE zastupuje zájmy 40 evropských obchodních federací zejména na úrovni EU, vzhledem k provázanosti dnešního světa je však pro podporu evropských firem podle **Dannöhl** (2012) důležité zapojovat se i do globálních struktur, vč. WTO. Tam se zástupci asociace pravidelně účastní

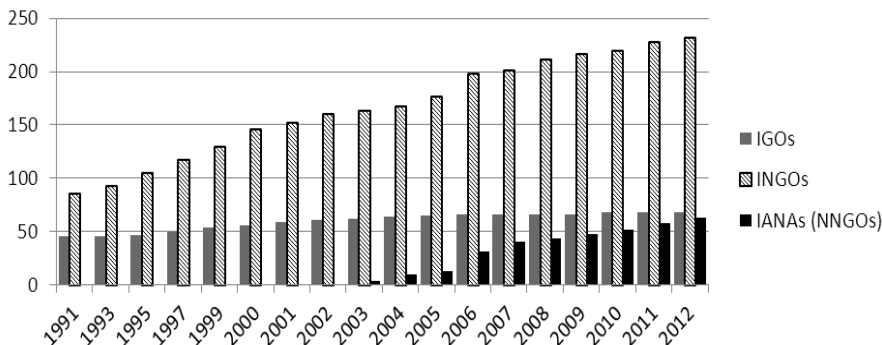
¹¹ Informace od vybraných aktivních nestátních aktérů ve WTO: BUSINESSEUROPE, ESF (European Services Forum), ITU (Mezinárodní telekomunikační unie), KEI (Knowledge Ecology International), Médecins sans frontières, OriGIn (Organization for an International Geographical Indications Network). Srov. Dannöhl, 2012; Pluchon, 2012; Rehman, 2012; Balasubramaniam, 2012; Puzone, 2012.

Ministerských konferencií, každoročne majú vlastní panel na Veřejném fóru WTO a dvakrát až třikrát do roka se schází s klíčovými hráči WTO. Ačkoli je jako obchodní asociace BUSINESSEUROPE prostředkem k vyjadřování zájmů zastoupených firem, obhájuje svůj status „NGO“, potřebný pro účast na Ministerských konferencích WTO, tím, že „není napojena na vládu“ (Dannöhl, 2012). Ve WTO spolupracuje i v rámci širšího sdružení European Services Forum, které se účastní Ministerských konferencií nejen jako NGO, ale též coby oficiální člen delegace EU (ESF, 2015). Zástupce BUSINESSEUROPE byl na žádost generálního tajemníka Lamyho zapojen do Panelu o definování budoucnosti obchodu, což **Dannöhl** (2012) považuje za symbol projevení zájmu o jejich pohled, byť se zatím nejistými reálnými přínosy pro jejich politiku podpory zájmů businessu.

4.2 Světová organizace duševního vlastnictví

WIPO v současnosti eviduje mezi svými stálými pozorovateli, zvanými mj. i na Valná shromáždění členských států WIPO, Palestinu a z nestátních aktérů 73 IGOs, 251 INGOs a 78 NNGOs, resp. IANAs (WIPO, 2015a). Na základě současného počtu akreditovaných stálých pozorovatelů a počtů organizací, které jsou nově přijímány za pozorovatele na jednotlivých zasedáních Valných shromáždění WIPO, lze odvodit následující vývoj nárůstu jejich počtů.

Graf 5: Počet nestátních aktérů jako stálých pozorovatelů ve WIPO

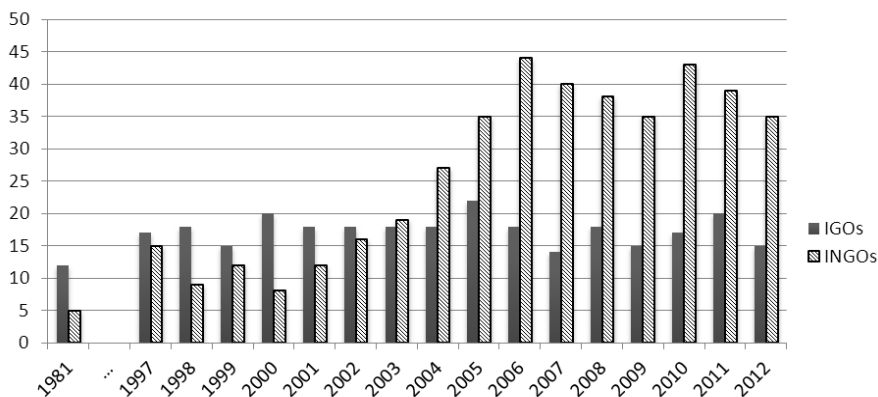
Zdroje dat: WIPO. 2015a. WIPO. 2015b

Z grafu je patrné, že počet nestátních aktérů akreditovaných stálými pozorovateli u WIPO neustále narůstá. Markantní je nárůst zejména v počtu

nestátních aktérů z řad INGOs a IANAs (za které je možné považovat do WIPO od roku 2002 přijímané NNGOs). Oproti tomu počet pozorovatelů z řad IGOs zůstává přes počáteční mírný nárůst v poslední době konstantní, a tím oproti INGOs a IANAs čím dál méně významný.

Participace nestátních aktérů však není jen o jejich nominování pozorovateli, ale zejména o využívání práv, které jim z této akreditace vycházejí. Skutečnou účast pozorovatelů na zasedáních Valných shromáždění WIPO znázorňuje následující graf:¹²

Graf 6: Účast pozorovatelů na Valných shromážděních WIPO

Zdroj dat: WIPO. 2015c

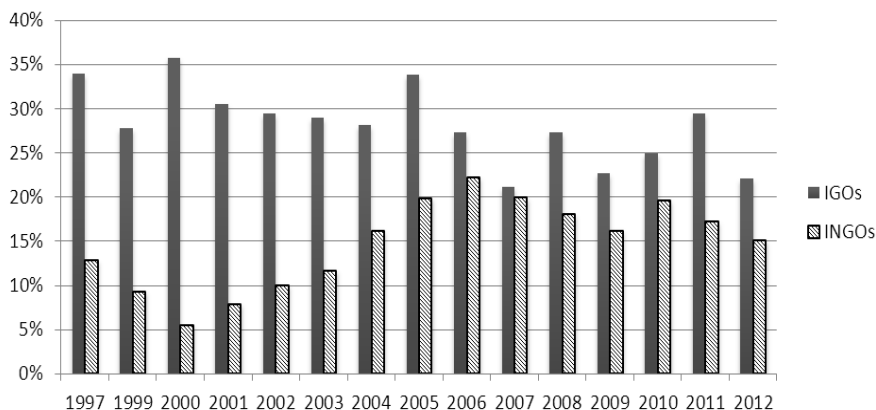
Jak je možné z grafu vyzpozorovat, počty zúčastněných IGOs zůstávají dlouhodobě relativně stabilní. Oproti tomu je možné zaznamenat od začátku století exponenciální nárůst počtu zastoupených INGOs, kulminující v roce 2006. Počet INGOs přítomných na těchto zasedáních kolísá od roku 2005 mezi

¹² Graf ovšem nezohledňuje míru zapojení IANAs. NNGOs, které do této kategorie spadají, jsou sice do WIPO přijímány již od roku 2002, v seznamech zúčastněných pozorovatelů však nefigurují. Podle Christine Castro Hublin (2012), vedoucí Sekce právních a ústavních záležitostí WIPO, ve které jsou zvažovány žádosti nestátních aktérů o pozorovatelský status ve WIPO, je však pravděpodobné, že absence NNGOs v těchto seznamech je spíše než jejich skutečnou absencí na Valných shromážděních dána jejich řazením v seznamech účastníků do této jednotné kategorie INGOs. Pakliže je tomu skutečně tak, je možné, že přívlastek „mezinárodní“ zůstává v těchto seznamech jen jakýmsi přežitkem z dob, kdy ještě NNGOs do WIPO přijímané nebyly. Avšak vzhledem k tomu, že zahrnutí NNGOs do těchto počtů je evidentně jen domněnkou a počet pozorovatelů z řad NNGOs není oproti počtu INGOs natolik zásadní, budeme se zde dále držet předpokladu, že označení účastníků je uvedeno správně a jedná se zde skutečně jen o INGOs.

35 až 44 organizacemi. Od roku 2003 tak tímto vývojem počty přítomných INGOs začaly převyšovat dříve početnější zastoupení IGOs, v posledních letech se jedná o více než dvojnásobné početní převýšení.

Pokud však jde o poměr účastníků na Valných shromážděních k počtu oprávněných (tedy stálých pozorovatelů), převyšují trvale IGOs nad INGOs. U nich míra využití možnosti participovat na Valných shromážděních v roce 2012 dosáhla zhruba 22%, kdežto u INGOs pouhých 15%. Rozdíl v tomto podílu, jakož i jejich relativně nízké hodnoty mohou vycházet pouze z čistě praktických důvodů týkajících se možnosti pozorovatelů dostat se do Ženevy, kde se tato zasedání pořádají, zároveň však mohou souviset i s prioritami těchto organizací, které mohou vidět hlavní zájem svého pozorovatelského statutu v účasti na jednáních na techničtější úrovni (zasedáních vybraných orgánů apod.). Valná shromáždění WIPO slouží zejména k obeznámení členských států o pokroku dosaženém v práci WIPO a k možnosti diskuze nad směřováním další politiky organizace. Vývoj míry účasti akreditovaných IGOs a INGOs na zasedáních Valných shromáždění WIPO porovnává následující graf:

Graf 7: Míra účasti oprávněných nestátních aktérů na Valných shromážděních WIPO

Zdroje dat: WIPO. 2015a. WIPO. 2015b

Mimo samotnou participaci vykazují INGOs i lehce rostoucí angažovanost v aktivní účasti ve WIPO (zvláště formou intervencí na zasedáních). Oproti tomu relativně málo zájmu generují aktivity WIPO zaměřené přímo na INGOs, které probíhají mimo samotná jednání, typu informativních schůzek. V roce 2005 pořádaná interaktivní schůze pro NGOs přilákala jen 25 z 500 pozvaných, pro

nízkou účast byly zrušeny i informativní schůzky pořádané pro pozorovatele při zasedáních IGC.

Na základě průzkumu mezi nestátními aktéry aktivně zapojenými do WIPO¹³ se zdá být mezi nimi s možnostmi zapojení do aktivit WIPO relativní spokojenost. O více participačních práv však nadále bojují zejména zástupci domorodých obyvatel a lokálních komunit.¹⁴ Při prosazování svých zájmů ve WIPO si mezi INGOs úspěšně vede např. asociace OriGIn (Organization for an International Geographical Indications Network). Účelem její participace je podpora užívání zeměpisných označení a jejich ochrany před zneužíváním. Centrem jejich zájmu ve WIPO je podle představitelky OgiGIn **Idy Puzone** především jednání o Lisabonské smlouvě pro ochranu označení původu (*appellation of origin*) a jejich mezinárodní registraci. V pracovní skupině k ní vytvořené v roce 2009 se aktuálně projednávají její možná zlepšení, podle **Puzone** se zatím práce této skupiny vyvíjí v souladu s jejich představami, tj. směrem k vyšší inkluzivitě smlouvy při současném zachování co nejsilnější míry ochrany. Mimo to se dle **Puzone** OriGIn ve WIPO účastní zasedání Stálého výboru pro právo ochranných známek, průmyslových vzorů a zeměpisných označení, Valných shromáždění WIPO a je ze strany WIPO i aktivně zván jako expert na mezinárodní konference, výstavy, regionální semináře, mezinárodní sympozia a další akce o zeměpisných označeních. Přestože je otázka řešení geografických označení dlouhodobým procesem, OriGIn vnímá své působení ve WIPO již nyní za úspěšné, a to díky získání reputace, která mu může v dalším počínání pomoci. (Puzone, 2012)

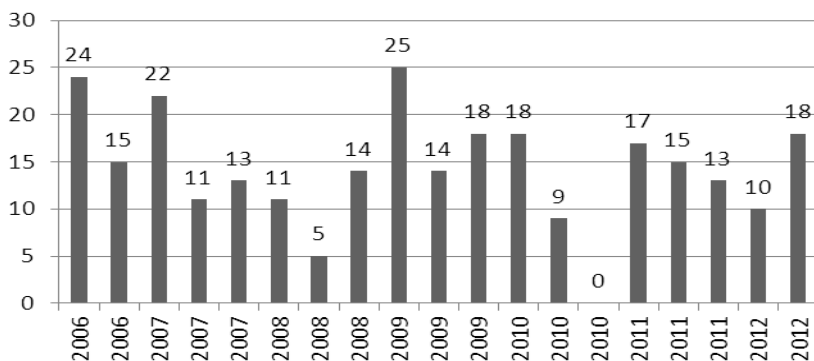
4.3 Rada OSN pro lidská práva

Vývoj účasti jednotlivých skupin nestátních aktérů na řádných zasedáních Rady OSN pro lidská práva v letech 2006 – 2012 zobrazují následující grafy.

¹³ Informace od vybraných aktivních nestátních aktérů ve WIPO: FICPI (Fédération Internationale des Conseils en Propriété Industrielle), IFPMA (International Federation of Pharmaceutical Manufacturers & Associations), KEI (Knowledge Ecology International), Médecins sans frontières, OriGIn (Organization for an International Geographical Indications Network). Srov. Ramirez, 2012; Rehman, 2012; Crump, 2012; Balasubramaniam, 2012; Puzone, 2012.

¹⁴ Např. FAIRA (Foundation for Aboriginal and Islander Research Action). Viz: FAIRA, 2012.

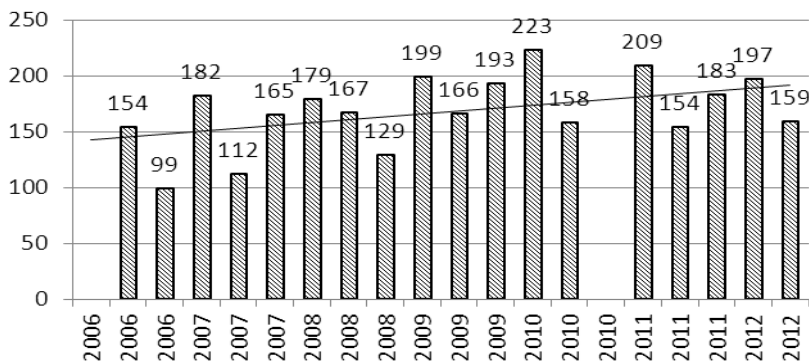
Graf 8: IGOs, organizace a agentury OSN na řádných zasedáních Rady OSN pro lidská práva

Zdroj dat: OHCHR. 2015a

Zastoupení IGOs na těchto zasedáních nevykazuje žádný specifický trend. Jejich průměrná účast se pohybuje kolem 14 – 15 organizací.

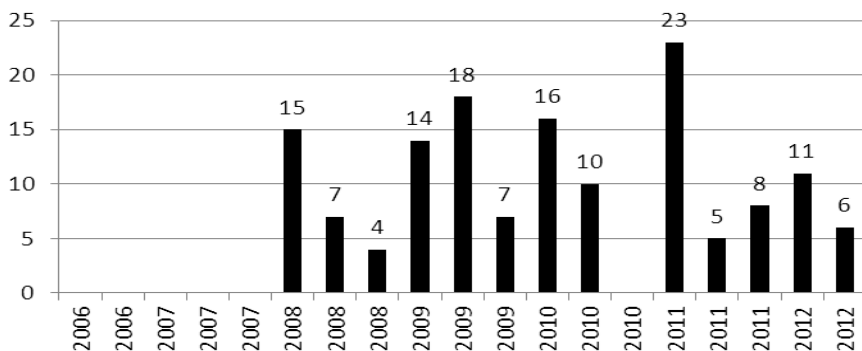
Graf 9: INGOs na řádných zasedáních Rady OSN pro lidská práva

Zdroj dat: OHCHR. 2015a

Oproti zastoupení IGOs jsou počty INGOs přítomných na zasedáních Rady OSN pro lidská práva podstatně vyšší. Opět je možné pozorovat jisté kolísání, o něco vyšší účast je možné pozorovat zejména vždy na prvních ze tří řádných zasedání konaných každý rok. Je to dáno zejm. tím, že jsou tato jarní zasedání nejdelší a jejich součástí jsou výroční jednání na vysoké úrovni. Celková tendence účasti INGOs je spíše rostoucí.

Graf 10: NHRIs (IANAs) na řádných zasedáních Rady OSN pro lidská práva

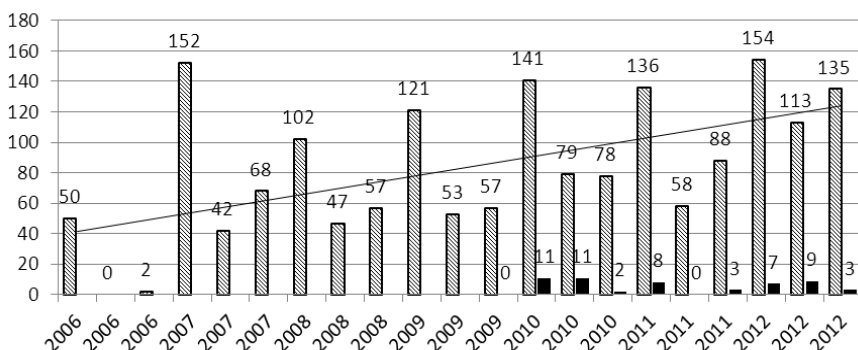
Zdroj dat: OHCHR. 2015a

U NHRIs, jakožto specifické kategorie IANAs, se kterou Rada OSN pro lidská práva spolupracuje, je kolísání natolik významné, že zobecňování v jakýkoli trend by bylo spíše zavádějící. Nicméně podobně jako u INGOs je možné povšimnout si o něco vyšší účasti na začátku každého roku.

Spolu se stoupajícími počty účastníků stále roste i míra využívání jejich pravomocí, a to zejména ze strany INGOs. Tento rostoucí trend je možné pozorovat v četnosti písemných prohlášení INGOs a NHRIs (IANAs) a paralelních akcí pořádaných těmito organizacemi.

Graf 11: Písemná prohlášení INGOs a NHRIs (IANAs) v Radě OSN pro lidská práva

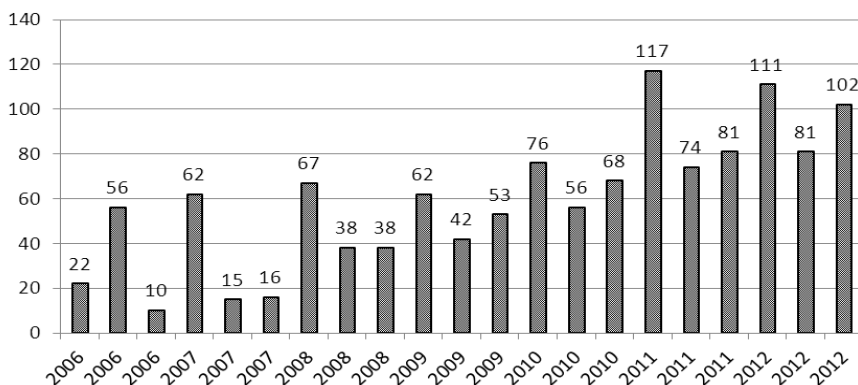
▨ Písemná prohlášení INGOs ■ Sdělení NHRIs (IANAs) — Lineární (Písemná prohlášení INGOs)

Zdroj dat: OHCHR. 2015b

Počty sdělení NHRIs (IANAs) nevyjadřují žádný specifický vývoj. Jak ovšem zobrazuje lineární spojnice trendu, počty písemných prohlášení INGOs mají i přes jisté výkyvy jasně rostoucí tendenci.

Graf 12: Počet „paralelních akcí“ INGOs a NHRIs (IANAs) v rámci Rady OSN pro lidská práva

Zdroj dat: OHCHR. 2015c

Podobně jako počet písemných prohlášení INGOs vykazuje značnou rostoucí tendenci i počet paralelních akcí pořádaných INGOs a NHRIs (IANAs). Spolu s rostoucí účastí je tato rostoucí dodatečná aktivita jasným důkazem zájmu těchto nestátních aktérů aktivně se do Rady OSN pro lidská práva zapojovat. S výše popsáním trendem fyzické účasti nestátních aktérů souvisí i zvýšený počet písemných prohlášení a paralelních akcí pořádaných nestátními aktéry vždy na prvním ze tří každoročních řádných zasedání Rady OSN pro lidská práva.

Na základě průzkumu názorů vybraných zapojených nestátních aktérů¹⁵ jsou tito aktéři se svými možnostmi participace v Radě OSN pro lidská práva spokojeni, zvláště v porovnání s jinými organizacemi, do kterých se někteří z nich rovněž snaží zapojovat. Hlavní potenciál spatřují zejména v procesu Univerzálního periodického přezkumu (UPR). Přesto i v Radě OSN pro lidská práva vidí někteří nestátní aktéři jisté slabiny. Nespokojenost panuje zejména s

¹⁵ Informace od vybraných aktivních nestátních aktérů v UN HRC: Canadian Human Rights Commission, CIHRS (Cairo Institute for Human Rights Studies), CIVICUS: World Alliance for Citizen Participation, UN WATCH. Srov. Daher, 2012; Bloem, 2012; Saltiel, 2012; Canadian Human Rights Commission, 2012.

údajnou účastí tzv. GONGOs – governmentally-oriented (tj. na vládu napojených) NGOs, se kterými jsou ostatní nuceni soupeřit o získání slova. Obavy panují i ohledně nebezpečí odvet za svědectví uskutečněná v rámci Rady OSN pro lidská práva. Oba tyto problémy zmiňuje i **Paola Daher** (2012), která v UN HRC zastupuje nevládní organizaci CIHRS (Cairo Institute for Human Rights Studies). V rozhovoru zmínila mj. případ hrozby smrti zástupci nejmenovaného obhájce lidských práv a jeho rodiny ze strany bahrajnské vlády pro jeho kritiku Bahrajnu v rámci pořádané paralelní akce při UPR Bahrajnu. Zapojování nestátních aktérů do UN HRC, vedle jejich lobbování u jednotlivých států za dodržování jejich lidsko-právních závazků, však přes tato rizika považuje za nutné. Důležité je totiž vystavit státy i vnější vizibilitě a tlakům a vnést do jednání na nadnárodní úrovni objektivní pohled. CIHRS se v UN HRC podle **Daher** (2012) zapojuje do všech aktivit, které jim akreditace u ECOSOCu umožňuje a které se dotýkají regionu jejich zájmu, tedy širší oblasti Perského zálivu. Využívají k tomu spolupráce s lokálními NGOs, které status v ECOSOCu nemají, a účastí obhájců lidských práv, které zvou přímo z dotčených zemí. Jen na 21. zasedání UN HRC vydal CIHRS čtyři samostatná a jedno společné písemné prohlášení (OHCHR, 2007). Mezi nimi zmiňme např. zprávu k UPR procesu Maroka nebo prohlášení o případu saúdského obhájce lidských práv, kterému hrozilo za spolupráci s UN HRC věznění. Mezi dosavadní úspěchy CIHRS v UN HRC patří prosazení problematiky odvet vůči nestátním aktérům na program UN HRC nebo několika změn v jazyce některých rezolucí směrem k jejich vyšší progresivitě. (Daher, 2012) Ostatní úspěchy jsou obtížně měřitelné.

4.4 Komparace reálného zapojení nestátních aktérů

4.4.1 Počty oprávněných

WIPO v současnosti registruje mezi stálými pozorovateli 73 IGOs, 251 INGOs a 78 IANAs (konkrétně NNGOs) (WIPO, 2015a). Zatímco počet IGOs zůstává v poslední době konstantní, počet INGOs i od roku 2002 přijímaných NNGOs nadále roste (byť v případě INGOs lehce klesající měrou).

U WTO nelze vzhledem k ad hoc formě akreditace na zasedání Ministerských konferencí (jediného orgánu, kam jsou připouštěny i jiné než mezivládní organizace) počet oprávněných žadatelů o zapojení kvantifikovat, neboť by se jednalo prakticky o všechny NGOs, které mají alespoň nějakou spojitost s obchodem a zájem o účast.

O akreditaci na zasedání Rady OSN pro lidská práva mohou žádat IGOs se statutem pozorovatele uděleným Valným shromážděním OSN, kterých je v současnosti 79 (United Nations, 2015), NGOs s konzultativním statutem ECOSOCu, jejichž počet stále roste (v letech 2011–2012 o něj zažádalo zhruba 600 organizací) a v současnosti dosahuje výše 4045 NGOs (UN, NGO Branch, 2014), a NHRIs se „statusem A“ uděleným Mezinárodním koordinačním výborem pro NHRIs – těch bylo k lednu 2014 celkem 70 (ICC, 2014). Zde však opět nelze srovnávat s počty pozorovatelů WIPO, neboť o pozorovatelský status ve Valném shromáždění OSN a konzultativní status od ECOSOCu usilují i organizace, mající zájem o účast v jiných orgánech, než kterým je Rada OSN pro lidská práva.

4.4.2 Skutečná účast

Přestože by mělo vyšší vypovídající schopnost porovnání podílů účastnících se nestátních aktérů oproti počtům oprávněných, pro výše objasněné problémy s určením srovnatelných počtů takto oprávněných je podobné srovnání nerealizovatelné. Pro přehled je však možné uvést alespoň srovnání účasti nestátních aktérů na zasedáních hlavních orgánů WTO, WIPO a Rady OSN pro lidská práva v absolutním vyjádření, byť takovéto porovnání není úplně adekvátní pro vyvozování případných závěrů. Valných shromáždění WIPO se v roce 2012 zúčastnilo 15 IGOs a 35 INGOs (představujících zhruba 22% a 15% oprávněných). Ministerská konference WTO v roce 2013 zaznamenala účast 346 „NGOs“ (či spíše transnacionálních organizací), což by při využití průměrného podílu skutečně nevládních organizací mezi účastníky, dosahujícího v letech 1996 – 2009 37,3%, mohlo představovat asi 129 INGOs. Na 20. řádném zasedání Rady OSN pro lidská práva (18. 6. až 6. 7. 2012) bylo přítomno 18 IGOs (z toho 13 specializovaných agentur a přidružených organizací OSN), 6 NHRIs a 159 nevládních organizací.

Přínosnějším než srovnání počtů na konkrétních nedávných zasedáních však může být srovnání trendů ve vývoji těchto počtů. Se zohledněním účasti nestátních aktérů i na jiných aktivitách těchto institucí lze vyzorovat poměrně konstantní (či nepatrně klesající) participaci ze strany IGOs a naopak stále relativně rostoucí účast jiných nestátních aktérů, a to zvláště INGOs, ale i nověji zohledňovaných IANAs.¹⁶ Spolu s tím je možné vysledovat trend postupného a

¹⁶ Donedávný pokles účasti INGOs na Ministerských konferencích, který příliš do tohoto trendu nezapadá, může být vysvětlen limitně nule se blížící možností pouhou přítomností na těchto

rostoucího početního převažování IGOs ze strany jiných typů nestátních aktérů.

Co se týká aktivnějšího (za pouhou fyzickou účast jdoucího) zapojení nestátních aktérů do aktivit na těchto zasedáních, je možné pozorovat jasně rostoucí tendenci nestátních aktérů poskytnutých možností využívat. Hodnotitelným v tomto případě není jen zapojení nestátních aktérů na Ministerských konferencích WTO, což vychází z jejich nemožnosti se na těchto zasedáních aktivněji angažovat. Počet ústních prohlášení, ke kterým opravňuje pozorovatele na Valných shromážděních WIPO jejich statut, sice v případě IGOs lehce klesá, o to prudčeji však roste na straně INGOs. Ještě prudší nárůst aktivního vystupování nestátních aktérů je možné pozorovat na zasedáních Rady OSN pro lidská práva. Tam jsou sice předem jasně daná pravidla, která zvyšování přiděleného času k ústním projevům nestátních aktérů nedovolují, růst jejich aktivity je však zřejmý ze strmého růstu počtu podávaných písemných prohlášení NGOs i NHRIs, jakož i konaných paralelních akcí NGOs.

Méně jednoznačným je vývoj účasti na akcích pořádaných přímo pro nestátní aktéry mimo hlavní zasedání. Zatímco brífinky, pořádané ze strany WTO, vykazují rostoucí tendenci, zájem o předkládání stanovisek ze strany nevládních organizací ve WTO v posledních letech značně opadáva. Podobných neúspěchů dosahují i některé akce pořádané ze strany WIPO. Ve vývoji zájmu o tyto aktivity hraje značnou roli rostoucí obeznamenost zainteresovaných nestátních aktérů s fungováním těchto institucí, a tím nižší potřeba schůzí čistě informativního charakteru. Důvodem rozdílného zájmu o mimorámcové aktivity, který v případě informativních brífinků klesá, zatímco ve vztahu k neformálním debatám s představiteli institucí relativně roste, jsou zřejmě rozdílné percepce příležitostí skrze tyto aktivity něco ovlivnit.

4.5 Pohled vybraných nestátních aktérů na jejich příležitosti ve WTO, WIPO a Radě OSN pro lidská práva

Komparace příspěvků jednotlivých oslovených nestátních aktérů aktivně zapojených do těchto institucí ukazuje, že jsou tito aktéři velice často zainteresováni, ale i aktivně zapojeni najednou v práci více mezivládních institucí, a to i natolik rozdílného zaměření, jako jsou WTO, WIPO a Rada OSN pro lidská práva. Rozdílná spokojenost oslovených nestátních aktérů s jejich

konferencích cokoliv ovlivnit a s ní souvisejícím hledáním alternativního působení zainteresovaných nestátních aktérů mimo rámec WTO, jakož i možností WTO omezovat počet participujících z kapacitních důvodů.

zapojením do zkoumaných mezivládních institucí vychází z lišících se cílů a ambicí jich samotných a lišících se úspěchů v jejich naplňování prostřednictvím působení v příslušných institucích. Za odlišnými názory stojí i rozdíly v možnostech, které tyto instituce nestátním aktérům nabízí, a rozdílná očekávání, které nestátní aktéři ohledně míry této otevřenosti mají. Všeobecná nespokojenost panuje mezi nestátními aktéry s nízkou mírou jejich participačních práv ve WTO. U WIPO i Rady OSN pro lidská práva bylo naopak hodnocení nestátních aktérů týkající se jejich míry zapojení kladné. Přesto i v těchto dvou případech spatřovali někteří z oslovených nestátních aktérů prostor pro další možná zlepšení.

Bližší pohled na konkrétní zapojené nestátní aktéry též prokázal význam nestandardizovaných způsobů spolupráce nestátních aktérů s IGOs a zájem zapojovat se do jejich aktivit i mimo samotná jednání. Spolupráce nestátních aktérů s IGOs mimo „jednací stůl“ je v oblasti lidských práv obecně poměrně častá. Ve WTO se mimo „jednací stůl“ pro nízkou otevřenost organizace odehrává téměř veškerý styk s nestátními aktéry, byť i v tomto případě ve formách umožňujících angažovaným nestátním aktérům relativně zanedbatelný vliv. Zářným příkladem nestandardizované spolupráce s nestátními aktéry je projekt WIPO Re:Search.

Analýza potvrdila i základní předpoklad konstruktivismu ohledně oboustranné transformační schopnosti působení aktérů a struktur. Důkazem toho, že se zapojováním nestátních aktérů do mezivládních institucí nemění jen tyto instituce, ale i sami nestátní aktéři, je jejich přijímání způsobů fungování typickým spíše pro vládní struktury (viz příklad Pfizeru ve WIPO – Ramirez, 2012), jakož i přizpůsobování se podmínkám umožňujícím jejich zapojení do mezivládních institucí – např. utváření neziskových asociací soukromých ziskových podniků (např. BUSINESSEUROPE – Dannöhl, 2012). To je však způsobeno i relativní laxností kritérií kladených na zapojované nestátní aktéry a zejména nekonzistentním a nestandardizovaným užíváním pojmů pro různé kategorie nestátních aktérů. Neutříbenost v používané terminologii a chybějící definice termínů, které jednotlivé mezivládní instituce pro zapojované nestátní aktéry používají, jsou pak využívána i samotnými nestátními aktéry pro získávání co nejširších participačních práv podporujících dosahování jejich cílů. Přesnější specifikace termínů, ať již formou všeobecně přijímaných definic či definic používaných pro účely jednotlivými mezivládními institucemi, která by umožnila lepší kontrolu nad tím, koho o mezinárodní politice nechají státy spolupřezhodovat, by byla jednoznačně žádoucí.

Závěr

Svět se mění, vyvíjí, globalizuje a s ním se transformuje i jednání v mezivládních institucích. To dnes již není zdaleka jen o schůzích zástupců členských (a případně pozorovatelských) států. S postupující globalizací se totiž stírají hranice nejen mezi státy navzájem, ale i mezi státy na straně jedné a nestátními subjekty na straně druhé. Nestátní subjekty, ať už svojí povahou národní, nebo transnacionální, se začínají v rostoucí míře prosazovat ve všech sférách ekonomického, společenského i politického života a rozšiřují svoji působnost v každé z těchto sfér z národní i na nadnárodní úroveň. V některých případech se jedná, spíše než o záměr sám o sobě, o odpověď na aktivity jiných, které se na globální úroveň posouvají a na které je třeba i na příslušné rovině odpovídat. Ať už jsou příčiny a důvody jakékoli, nestátní aktéři se dnes objevují jako podstatní hráči i v „mezivládních“ institucích. Jejich role tichých rádců jednotlivým vládám v pozadí multilaterálních jednání se přeměnila v mnohem aktivnější samostatné vystupování na těchto fórech, kde, ač sami postrádající rozhodovací pravomoci, privilegium na něž si státy bedlivě střeží, vystavují tato rozhodování čím dál otevřenější konfrontaci. Komparativní analýza zapojení nestátních aktérů ve WTO, WIPO a Radě OSN pro lidská práva poukázala na současný stav, kam až míra této konfrontace dosahuje.

Provedená analýza představuje teoretické ukotvení studia nestátních aktérů, v rámci kterého může být přínosným zejména utřebením typologie a navržením nové kategorie mezinárodně aktivních národních aktérů (IANAs). Díky své empirické části umožňuje lépe poznat prostředí institucí, které byly zvoleny jako případy komparace, pokud jde o jejich otevřenost nestátním aktérům, ale i o zájem různých nestátních aktérů o jejich účast v nich. Jako taková může tato analýza posloužit k praktickým účelům zainteresovaným státním i nestátním aktérům, ale stát se i cenným východiskem pro další vědecké zkoumání problematiky, a to zvláště v našem prostředí, kde i přes nárůst zájmu o studium nestátních aktérů chybí v této oblasti teoreticky podložený empirický průzkum. (Císař, 2009)

Ať už se jedná o obecné pravidlo, nebo o důsledek výběru podle tolika kritérií rozdílných institucí, úprava participace nestátních aktérů, jejich možnosti a šíře oprávnění se mezi WTO, WIPO a Radou OSN pro lidská práva značně odlišují. Přes veškeré rozdíly ve formální úpravě možnosti zapojení nestátních aktérů je však mezi WTO, WIPO a Radou OSN pro lidská práva v souvislosti s reálným působením nestátních aktérů možné najít i některé styčné body. V

empirické rovině se napříč těmito institucemi prokázala platnost hlavních tezí teorie komplexní interdependence, zmíněného pohledu **Jamese Rosenaua**, konstruktivismem předpokládaného vzájemně konstitutivního vztahu mezi agentem a strukturou (resp. nestátními aktéry a mezivládními institucemi, ve kterých se tyto angažují), i post-globalistického přístupu v interpretaci **Hockinga**, hovořícího mj. o horizontální subsidiaritě či tzv. *multistakeholder diplomacy*, (byť tento by ještě lépe dokazovala analýza *vlivu* nestátních aktérů v IGOs).

Analýza také dokázala, že zkoumané instituce (WTO, WIPO a Rada OSN pro lidská práva) zapojují (byť v různé míře) podobné kategorie nestátních aktérů. Minimálně stejné, či dokonce vyšší pravomoci než ostatní skupiny nestátních aktérů mají IGOs. Ani jedna z porovnávaných institucí však příliš informací o jejich způsobu a míře zapojení nezveřejňuje. Přestože bývají vztahy IGOs s nestátními aktéry velmi často navazovány kromě zvážení možných přínosů pro samotnou IGO také z důvodu vnějších tlaků (zvláště v odpověď na vytýkaný nedostatek transparentnosti), IGOs v případě zveřejňování informací o zapojování jiných IGOs příliš transparentní nejsou. Vychází to zřejmě i z toho důvodu, že samotné IGOs nejsou zdaleka hlavními aktéry volajícími po vyšším otevření jiných IGOs (možná i z toho důvodu, aby se podobný požadavek neobrátil na ně), nejsou natolik početné jako jiné kategorie nestátních aktérů, a ani nehrají takovou roli při utváření image a ohlasu institucí, do nichž se zapojují. Zapojení IGOs do jiných IGOs vychází spíše než z důvodu jejich kritiky, či přinášení alternativních pohledů na řešenou problematiku z čistě technických důvodů, jakými jsou vzájemná informovanost a koordinace aktivit.

Jednoznačně nejpočetnější skupinou nestátních aktérů zapojenou do WTO, WIPO i Rady OSN pro lidská práva jsou INGOs. Jejich četnost, významně převyšující jiné kategorie nestátních aktérů, však vychází do značné míry z toho, že pod tuto skupinu bývají velmi často zahrnovány ještě rozmanitější organizace, než jak rozmanitými snad mohou vůbec samotné INGOs být. Univerzální definice INGO neexistuje, WIPO i WTO však postrádají i definice toho, co vlastně samy za nevládní organizace považují, a Rada OSN pro lidská práva nechává tuto otázku na rozhodnutí Akreditačního výboru ECOSOCu. Tímto nedostatkem, jakož i z důvodu nastavení slabých kritérií pro jejich akreditaci (zvláště právě u WIPO a WTO), jsou pak mezi NGOs řazeny i organizace, které by mohly být klasifikovány spíše jako TCOs, TGOs, IANAs, TNCOs, či nějaké hybridy těchto, příp. jako aktéři státní. Pravomoci, jakých se INGOs dostává ve WTO, WIPO a Radě OSN pro lidská práva, se velmi liší, počínaje od možnosti pouhé tiché účasti v jediném orgánu (WTO), přes

zapojení do většiny orgánů a jejich debat (WIPO), až po aktivní účast blížící se – ovšem se zásadním rozdílem v nemožnosti hlasování – pravomocím členských států (Rada OSN pro lidská práva).

Kromě IGOs a transnacionálních organizací (zahrnujících subkategorii INGOs) jsou však ve všech třech porovnávaných institucích přítomni i zástupci třetí, tedy ani do jedné z výše uvedených kategorií nezapadající, a přesto v jiných studiích velmi opomíjené skupiny, pro kterou zde byl navržen zastřešující pojem mezinárodně působících národních aktérů (IANAs). Ať už se jedná o NNGOs a zástupce domorodých obyvatel ve WIPO, NHRIs v Radě OSN pro lidská práva, nebo poslance národních parlamentů a jiné národní subjekty účastníci se alespoň vedlejších aktivit WTO, nelze jejich vliv, byť nedosahující rozměrů jako INGOs, zcela zanedbávat, tím spíš, pakliže jsou i pravomoci NNGOs ve WIPO a NHRIs v Radě OSN pro lidská práva prakticky totožné s pravomocemi INGOs a jejich omezené zdroje v rámci možností a vůle kompenzovány.¹⁷

Spokojenost oslovených nestátních aktérů s možnostmi jejich účasti v porovnávaných institucích se liší, a to nejen napříč těmito institucemi, ale i v rámci nich. Zatímco WTO je považována za instituci účasti nestátních aktérů nejméně otevřenou, Rada OSN pro lidská práva splňuje očekávání nestátních aktérů nejvíce. Přesto i možnosti participace ve WTO jsou některými aktéry (zejména IGOs) považovány za relativně dostačující, zatímco působení nestátních aktérů skýtá i v Radě OSN pro lidská práva řadu nedostatků. Mezi nimi je zmiňované i působení GONGOs, které vyplývá ze zmíněných nedostatků v oblasti definic a jasných pravidel, jichž naopak jiní aktéři využívají pro maximalizaci svého vlivu. Oslovení nestátní aktéři si pochvalovali i nestandardizované formy spolupráce (neoficiální schůze atp.), čistě informativní brífinky s jednostranným tokem informací však velkou odezvu nemají.

Na základě porovnání možností, jež analyzované instituce různým typům nestátních aktérů k zapojení se do jejich aktivit nabízí, porovnání jejich využití ze strany těchto aktérů a analýzy zkušeností a názorů vybraných zapojených nestátních aktérů studie dokázala, že ač se praxe napříč jednotlivými organizacemi liší, zapojování nestátních aktérů je trendem všeobecným. Přestože samotný termín „nestátní aktér“ postrádá univerzální definice a jednotné typologie, na růstu jejich participace v mezivládních institucích existuje všeobecná shoda. Ačkoli nestátní aktéry tedy třeba nedokážeme zcela přesně

¹⁷ Např. Dobrovolný fond WIPO pro akreditované domorodé a lokální komunity. Zdroj: WIPO, 2005.

identifikovat, nebrání jim nedostatečný pokrok v teorii dále rozvíjet praxi, a tak se stále více angažovat.

Literatura:

- Agreement Establishing the World Trade Organization*. 1994. [online]. Marrakesh: 15. 4. 1994. [cit. 22.11.2014]. Dostupné na internetu: http://www.wtopunjab.gov.pk/wto_agreement/marrakesh_agreement.pdf.
- ARTS, B. 2003. *Non-state actors in global governance: Three faces of power*. Bonn: Max-Planck-Projektgruppe Recht der Gemeinschaftsgüter, 2003.
- Assemblées des États membres de l'OMPI: Trente-septième série de réunions. 2002. *Admission d'observateurs: Mémoire du Directeur général (A/37/8)* [online]. Genève: 23. 09. – 01. 10. 2002. [cit. 18.4.2015]. Dostupné na internetu: http://www.wipo.int/edocs/mdocs/govbody/fr/a_37/a_37_8.doc.
- Assemblies of the Member States of WIPO. 2012. *Admission of Observers: Memorandum of the Director General (A/50/2)* [online]. Ženeva: 01. – 09. 10. 2012. [cit. 5.4.2015]. Dostupné na internetu: http://www.wipo.int/edocs/mdocs/govbody/en/a_50/a_50_2.pdf.
- Assemblies of the Member States of WIPO: Fiftieth Series of Meetings. 2011. *Draft General Report (A/50/18 Prov.)* [online]. Geneva, 01. – 09. 10. 2011. [cit. 22.3.2015]. Dostupné na internetu: http://www.wipo.int/edocs/mdocs/govbody/en/a_50/a_50_18_prov.pdf.
- AZIZ UR REHMAN, H. 2012. Legal and Policy Advisor, Médecins sans frontières. Osobní rozhovor: Ženeva, 26. 11. 2012.
- BALASUBRAMANIAM, T. 2012. Geneva Representative, Knowledge Ecology International (KEI). Osobní rozhovor: Ženeva, 04. 12. 2012.
- BARKAT, A. 2010. *Role of Non State Actors in the WTO: Improving Relationship Modalities* [online]. WTO, 2010. [cit. 10.2.2015]. Dostupné na internetu: http://www.wto.org/english/forums_e/public_forum10_e/session03_pres_barkat_e.doc
- BARNETT, M. N. - FINNEMORE, M. 1999. The politics, power, and pathologies of international organizations. In *International Organization*, roč. 53, 1999, č. 4. ISSN 0020-8183, s. 699 – 732.
- BLOEM, R. 2012. Head of CIVICUS UN Office Geneva, CIVICUS. Osobní rozhovor: Ženeva, 27. 11. 2012.
- Canadian Human Rights Commission. 2012. Emailová komunikace ze 13. 11. 2012.

- CIEL – Center for International Environmental Law. 2007. *A Citizen's Guide to WIPO* [online]. [cit. 12. 11. 2014]. Dostupné na internetu: http://www.ciel.org/Publications/CitizensGuide_WIPO_Oct07.pdf.
- CIHELKOVÁ, E. a kol. 2007. *Nový regionalizmus: teorie a prípadová štúdie (Evropská unie)*. Praha: C. H. Beck, 2007. 392 s. ISBN 978-80-7179-808-8.
- ČÍSAŘ, O. 2009. Editorial. In *Mezinárodní vztahy*, roč. 44, 2009, č. 4. ISSN 0323-1844, s. 5 – 7.
- DANNÖHL, C. 2012. Senior Adviser, International Relations Department, BUSINESSEUROPE. Telefonický rozhovor, 23. 11. 2012.
- DANY, C. 2014. Janus-faced NGO Participation in Global Governance: Structural Constraints for NGO Influence. In *Global Governance*, roč. 20, 2014, č. 3. ISSN 1942-6720, s. 419 – 436.
- DE BIÈVRE, D., HANEGRAFF, M. 2011. Non-State Actors in Multilateral Trade Governance. In REINALDA, B. 2011. *The Ashgate research companion to non-states actors*. Burlington, VT: Ashgate Pub. Co., 2011. ISBN 978-0-7546-7906-6, s. 447 – 462.
- DRULÁK, P. a kol. 2008. *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál, 2008. 336 s. ISBN 978-80-7367-385-7.
- ECOSOC. 1996. *Resolution 1996/31: Consultative Relationship between the United Nations and non-governmental organizations* [online]. 25. 07. 1996. [cit. 10. 11. 2014]. Dostupné na internetu: http://www.un.org/esa/coordination/ngo/Resolution_1996_31/index.htm.
- ESF. 2015. *Join ESF* [online]. Brussels: ESF, 2015. [cit. 28.2.2015]. Dostupné na internetu: <http://www.esf.be/new/who-we-are/how-to-join/>.
- ESTY, D. C. 1998. Non-Governmental Organizations at the World Trade Organization: Cooperation, Competition, or Exclusion. In *Journal of International Economic Law*, roč. 1, 1998, č. 1. ISSN 1464-3758, s. 123 – 147.
- European Union at the United Nations. 2012. *About the EU at the UN: Overview: the European Union at the United Nations* [online]. EU at the UN, 31. 07. 2012. [cit. 22. 11. 2014]. Dostupné na internetu: http://www.eu-un.europa.eu/articles/articleslist_s88_en.htm.
- FAIRA. 2012. *Submission to the WIPO Secretariat on Indigenous Peoples Effective Participation in WIPO IGC on GRTKF* [online]. FAIRA, 2012. [cit. 18.10.2013]. Dostupné na internetu: http://www.wipo.int/export/sites/www/tk/en/documents/pdf/faira_comments_on_observer_participation.pdf.

- GEERAERTS, G. 1995. Analyzing Non-State Actors in World Politics. In *Polepapers / Centrum voor Polemologie, Vrije Universiteit Brussel*, roč. 1, č. 4. ISSN 1370-4508.
- HOCKING, B. 2011. Non-State Actors and the Transformation of Diplomacy. In *The Ashgate research companion to non-state actors*. Burlington, VT: Ashgate Pub. Co., 2011. ISBN 978-0-7546-7906-6, s. 225 – 236.
- ICC. 2014. *Chart of the Status of National Institutions* [online]. ICC. [cit. 22. 2. 2015]. Dostupné na internetu: www.ohchr.org/Documents/Countries/NHRI/Chart_Status_NIs.pdf.
- Irish Human Rights Commission. 2012. *Paris Principles* [online]. Dublin. [cit. 4. 11. 2014]. Dostupné na internetu: <http://www.ihrc.ie/international/parisprinciples.html>.
- ISO. 2012. *About ISO* [online]. [cit. 13. 7. 2014]. Dostupné na internetu: <http://www.iso.org/iso/home/about.htm>.
- JOHNSON, D. W. 2008. *The Routledge Handbook of Political Management*. New York: Routledge, 2008. 656 s. ISBN 978-0415962254.
- KEOHANE, R. O., NYE, J. S. 1971. Transnational Relations and World Politics: A Conclusion. In *International Organization*, roč. 25, 1971, č. 3. ISSN 0020-8183, s. 721 – 748.
- KEOHANE, R. O., NYE, J. S. 1989. *Power and interdependence*. Glenview, Ill.: Scott, Foresman, 1989. 315 s. ISBN 06-733-9891-9.
- MATTNER, M. 2003. Understanding NGO participation in the WTO: history, nature and implications for developing countries. In *Transnational Associations / Associations transnationales*. Brussels: Union of International Associations, roč. 55, č. 3, 2003. ISSN 0020-6059, s. 132 – 141.
- McGREW, A. G. et al. 1992. *Global Politics: Globalization and the Nation-State*. Cambridge: Blackwell Publishers, 1992. 337 s. ISBN 978-0745607566.
- MCKINLEY, K. 2012. Deputy Secretary General, International Organization for Standardization. Osobní rozhovor: Ženeva, 19. 12. 2012.
- NGO Monitor. 2012. *Making NGOs Accountable: The UN Human Rights Council, ECOSOC, and NGOs* [online]. [cit. 13. 12. 2014]. Dostupné na internetu: http://www.ngo-monitor.org/article/the_un_human_rights_council_ecosoc_and_ngos_.
- NOLAN, C. J. 2002. *The Greenwood encyclopedia of international relations*. Westport, CT: Greenwood Pub., 2002. 2128 s. ISBN 0313323828.

- OHCHR. 2007. *United Nations Human Rights: NGO written statements* [online]. New York and Geneva: OHCHR, 2007. [cit. 11. 11. 2012]. Dostupné z internetu: http://ap.ohchr.org/documents/sdpage_e.aspx?b=10&se=133&t=7.
- OHCHR. 2008. *Working with the United Nations Human Rights Programme: A Handbook for Civil Society (HR/PUB/06/10/Rev.1)* [online]. New York and Geneva: OHCHR, 2008. [cit. 10. 3. 2015]. Dostupné na internetu: http://www.ohchr.org/EN/AboutUs/CivilSociety/Documents/Handbook_en.pdf.
- OHCHR. 2010. National Human Rights Institutions: History, Principles, Roles and Responsibilities. In *Professional Training Series*, č. 4(Rev.1): HR/P/PT/4/Rev.1 [online]. New York and Geneva: United Nations, 2010. [cit. 22. 11. 2014]. Dostupné na internetu: http://www.ohchr.org/Documents/Publications/PTS-4Rev1-NHRI_en.pdf.
- OHCHR. 2012a. *A Practical Guide for Civil Society: Universal Periodic Review* [online]. Geneva: OHCHR. [cit. 17. 2. 2015]. Dostupné na internetu: <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/UPR/Documents/PracticalGuideCivilSociety.pdf>.
- OHCHR. 2012b. *Human Rights Council Universal Periodic Review (Second Cycle)* [online]. Geneva: OHCHR. [cit. 17. 2. 2015]. Dostupné na internetu: www2.ohchr.org/SPdocs/UPR/UPR-FullCycleCalendar_2nd.doc.
- OHCHR. 2012c. *OHCHR and NHRIs* [online]. Geneva: OHCHR, 1996 – 2012. [cit. 24. 4. 2015]. Dostupné na internetu: <http://www.ohchr.org/en/countries/nhri/pages/nhrimain.aspx>.
- OHCHR. 2012d. *UN HRC: A Practical Guide for NGO Participants* [online]. Geneva: OHCHR, 2012. [cit. 17. 2. 2015]. Dostupné na internetu: http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/PracticalGuideNGO_en.pdf.
- OHCHR. 2012e. *United Nations Human Rights: NGO written statements* [online]. Geneva: OHCHR. [cit. 3. 10. 2014]. Dostupné na internetu: http://ap.ohchr.org/documents/sdpage_e.aspx?b=10&se=133&t=7.
- OHCHR. 2012f. *Universal Periodic Review* [online]. Geneva: OHCHR, 1996 – 2012. [cit. 20. 10. 2014]. Dostupné na internetu: <http://www.ohchr.org/en/hrbodies/upr/pages/uprmain.aspx>.
- OHCHR. 2015a. *Attendance* [online]. In *UN HRC Regular Sessions. Session Reports*. OHCHR. [cit. 20. 4. 2015]. Dostupné na internetu: <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/Pages/Sessions.aspx>.

- OHCHR. 2015b. *NGO written statements& Communications from NHRIs* [online]. In: *UN HRC Regular sessions. Documentations*. OHCHR. [cit. 20.4.2015]. Dostupné na internetu: <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/Pages/Sessions.aspx>.
- OHCHR. 2015c. *Bulletins of informal meetings* [online]. In: *UN HRC Regular sessions*. OHCHR. [cit. 20.4.2015]. Dostupné na internetu: <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/Pages/Sessions.aspx>.
- O'NEILL, K. BALSIGER, J., VANDEVEER, S. D. 2004. Actors, Norms, and Impact: Recent International Cooperation Theory and the Influence of the Agent-Structure Debate. In *Annual Review of Political Science*, roč. 7, 2004, č. 1. ISSN 1094-2939, s. 149 – 175.
- Panel of Eminent Persons on United Nations-Civil Society Relations. 2004. *Report of the Panel of Eminent Persons on United Nations-Civil Society Relations: We the People, Civil Society, the United Nations and Global Governance (Cardoso Report) - A/58/817* [online]. General Assembly: 11. 6. 2004. [cit. 22. 2. 2015]. Dostupné na internetu: http://www.choike.org/documentos/ga_58session.pdf.
- PEGRAM, T. *What is a National Human Rights Institution?* [online]. [cit. 15.3.2015]. Dostupné na internetu: <http://tompegram.com/national-human-rights-institutions/what-is-a-national-human-rights-institution/>.
- PEREZ-ESTEVE, M. 2011. *Working Paper: WTO rules and practices for transparency and engagement with civil society organizations* [online]. Geneva: Draft Prepared for the IISD-Entwined Workshop (Civil Society and WTO Accountability), 09. 05. 2011. [cit. 23. 3. 2015]. Dostupné na internetu: http://www.iisd.org/pdf/2011/wto_accountability_rules_transparency.pdf.
- PEREZ-ESTEVE, M. 2012. *WTO rules and practices for transparency and engagement with civil society organizations* [online]. Geneva: WTO: Economic Research and Statistics Division, 18. 09. 2012. [cit. 23. 3. 2015]. Dostupné na internetu: http://www.wto.org/english/res_e/reser_e/ersd201214_e.pdf.
- PLUCHON, B. 2012. Senior External Affairs Office, International Telecommunication Union. Emailová komunikace: Ženeva, 18. 12. 2012.
- PUZONE, I. 2012. Project Manager, OriGIn. Osobní rozhovor: Ženeva, 06. 12. 2012.
- RAMIREZ, C. 2012. Senior Manager, Pfizer. Osobní rozhovor: Ženeva, 18. 10. 2012.

- RASCH, M. B. 2008. *The European Union at the United Nations: The Functioning and Coherence of EU External Representation in a State-centric Environment*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2008. 360 s. ISBN 978-900-4167-148.
- REINALDA, B. 2011. *The Ashgate research companion to non-states actors*. Burlington, VT: Ashgate Pub. Co., 2011. 578 s. ISBN 978-0-7546-7906-6.
- RIPINSKY, S., BOSSCHE, P. 2007. *NGO Involvement in International Organizations: A Legal Analysis*. London: British Institute of International and Comparative Law, 2007. 362 s. ISBN 19-052-2119-3.
- ROSENAU, J. N. 1990. *Turbulence in world politics: a theory of change and continuity*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1990. 504 s. ISBN 06-910-2308-5.
- SALTIEL, L. 2012. Deputy Director, United Nations Watch. Osobní rozhovor: Ženeva, 13. 11. 2012.
- SALWAN DAHER, P. 2012. UN Advocacy Representative, Cairo Institute for Human Rights Studies. Osobní rozhovor: Ženeva, 22. 11. 2012.
- SUTHERLAND, P. et al. 2004. *The Future of the WTO: Addressing institutional challenges in the new milénium: Report by the Consultative Board to the Director-General Supachai-Panitchpakdi* [online]. Geneva: WTO, 2004. [cit. 2. 12. 2014]. Dostupné na internetu: http://www.wto.org/english/thewto_e/10anniv_e/future_wto_e.pdf.
- SYBESMA-KNOL, N. 1997. Non-State Actors in International Organisations: An Attempt at Classification. In BOVEN, T. C. et al. *The Legitimacy of the United Nations: Towards an Enhanced Legal Status of Non-State Actors*. Utrecht: SIM, 1997. ISBN 90-801-5056-8, s. 21 – 39.
- TULLY, S. 2006. The Opportunities and Challenges of Private Sector Engagement by UN Secretariats. In *International Organizations Law Review*, 2006, č. 3. ISSN 1572-3747, s. 225 – 266.
- UN HRC. 2007. *Institution-building of the United Nations Human Rights Council (A/HRC/RES/5/1)* [online]. Geneva: UN HRC, 18. 6. 2007. [cit. 28. 10. 2014]. Dostupné na internetu: ap.ohchr.org/documents/E/HRC/resolutions/A_HRC_RES_5_1.doc.
- UN HRC. 2012a. *Information note for National Human Rights Institutions* [online]. OHCHR. [cit. 22. 12. 2014]. Dostupné na internetu: <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/Pages/NHRIParticipation.aspx>

- UN HRC. 2012b. *NGO and NHRI Information* [online]. OHCHR, 1996–2012. [cit. 5. 9. 2014]. Dostupné na internetu: <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/Pages/NgoNhrInfo.aspx>.
- UN HRC. 2012c. *Report of the Human Rights Council on its twentieth session (A/HRC/20/2)* [online]. UN HRC, 03. 08. 2012. [cit. 6. 8. 2014]. Dostupné na internetu: http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session20/A-HRC-20-2_en.pdf.
- UN, Economic and Social Council. 2011. *List of non-governmental organizations in consultative status with the Economic and Social Council as of 1 September 2011: Note by the Secretary-General (E/2011/INF/4)* [online]. ECOSOC, 15. 11. 2011. [cit. 16. 11. 2014]. Dostupné na internetu: <http://csonet.org/content/documents/E2011INF4.pdf>.
- UN, General Assembly. 1993. *National institutions for the promotion and protection of human rights (A/RES/48/134)* [online]. UNGA: 20. 12. 1993. [cit. 22. 11. 2014]. Dostupné na internetu: <http://www.un.org/documents/ga/res/48/a48r134.htm>.
- UN, General Assembly. 2011. *Process currently utilized by the International Coordinating Committee of National Institutions for the Promotion and Protection of Human Rights to accredit national institutions in compliance with the Paris Principles (A/HRC/16/77)* [online]. UN: 03. 02. 2011. [cit. 20. 9. 2014]. Dostupné na internetu: <http://www.ohchr.org/Documents/Countries/NHRI/A-HRC-16-77.pdf>.
- UN, NGO Branch: Department of Economic and Social Affairs. 2012. *Introduction to ECOSOC Consultative Status* [online]. UN, NGO Branch. [cit. 12. 10. 2014]. Dostupné na internetu: <http://csonet.org/index.php?menu=30>
- UN, NGO Branch: Department of Economic and Social Affairs. 2014. *Basic Facts about ECOSOC Status* [online]. UN, NGO Branch. [cit. 14. 10. 2014]. Dostupné na internetu: <http://csonet.org/?menu=100>.
- UN, NGO Branch: Department of Economic and Social Affairs. 2015. *The Committee on NGOs* [online]. [cit. 7.11.2014]. Dostupné na internetu: <http://csonet.org/index.php?menu=80>.
- United Nations. 2015. *Permanent Observers* [online]. UN. [cit. 16.4.2015]. Dostupné na internetu: <http://www.un.org/en/members/intergovorg.shtml>
- UPR Info. 2012. *NGOs* [online]. UPR Info. [cit. 14. 10. 2014]. Dostupné na internetu: <http://www.upr-info.org/-NGOs-.html>.

- WILLETTS, P. 2008. Transnational actors and international organizations in global politics. In *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*. New York: Oxford University Press, 2008. ISBN 978-019-9297-771, s. 326 – 342.
- WILLETTS, P. 2011. *Non-Governmental Organizations in World Politics: The Construction of Global Governance*. New York: Routledge, 2011. 193 s. ISBN 02-038-3430-5.
- WIPO. 1967. *Convention Establishing the World Intellectual Property Organization* [online]. Stockholm, podepsáno: 14. 07. 1967, upraveno: 28. 09, 1979. [cit. 5. 11. 2014]. Dostupné na internetu: http://www.wipo.int/treaties/en/convention/trtdocs_wo029.html.
- WIPO. 1970. *General Rules of Procedure* [online]. Prijato 28. 09. 1970, upraveno 27. 11. 1973, 05. 10. 1976 a 02. 10. 1979. [cit. 25. 10. 2014]. Dostupné na internetu: http://www.wipo.int/freepublications/en/general/399/wipo_pub_399.html
- WIPO. 1974. *Agreement between the United Nations and the World Intellectual Property Organization* [online]. V platnosť: 17. 12. 1974. [cit. 18. 2. 2015]. Dostupné na internetu: http://www.wipo.int/export/sites/www/treaties/en/agreement/pdf/un_wipo_agreement.pdf.
- WIPO. 2005. *Establishment of the WIPO Voluntary Fund for Accredited Indigenous and Local Communities (Annex to document WO/GA/32/6)* [online]. Geneva: WIPO, 20 [cit. 7. 7. 2014]. Dostupné na internetu: http://wipo.int/export/sites/www/tk/en/ngoparticipation/voluntary_fund/amended_rules.doc.
- WIPO. 2011. *Note on Existing Mechanisms for Participation of Observers in the Work of the WIPO Intergovernmental Committee on Intellectual Property and Genetic Resources, Traditional Knowledge and Folklore* [online]. Ženeva, 10. 10. 2011. [cit. 22. 1. 2015]. Dostupné na internetu: http://www.wipo.int/export/sites/www/tk/en/documents/pdf/note_igc_participation.pdf.
- WIPO. 2012. *NGO Participation* [online]. WIPO. [cit. 22.3.2015]. Dostupné na internetu: <http://www.wipo.int/tk/en/ngoparticipation/>.
- WIPO. 2015a. *List of observers (BIG/158/27)* [online]. WIPO. [cit. 22.5.2015]. Dostupné na internetu: <http://www.wipo.int/export/sites/www/members/en/docs/observers.pdf>.

- WIPO. 2015b. *Admission of Observers* [online]. In: *WIPO Assemblies. Agenda*. Geneva: WIPO. [cit. 5. 4. 2015]. Dostupné na internetu: <http://www.wipo.int/about-wipo/en/assemblies/>.
- WIPO. 2015c. *Lists of Participants*. In: *WIPO Assemblies. Assemblies documents* [online]. Geneva: WIPO. [cit. 28. 3. 2015]. Dostupné na internetu: <http://www.wipo.int/about-wipo/en/assemblies/>.
- WTO. 1996a. *Guidelines for arrangements on relations with Non-Governmental Organizations (WT/L/162)* [online]. Geneva: WTO, 23. 07. 1996. [cit. 29.11.2014]. Dostupné na internetu: http://www.wto.org/english/forums_e/ngo_e/guide_e.htm.
- WTO. 1996b. *Procedures for the Circulation and Derestriction of WTO Documents (WT/L/160/Rev.1)* [online]. Ženeva: WTO, 26. 07.1996. [cit. 5. 9. 2014]. Dostupné na internetu: http://www.wto.org/english/forums_e/ngo_e/160r1.pdf.
- WTO. 2007. *Six decades of multilateral trade cooperation: What have we learnt? (World Trade Report 2007)* [online]. Geneva: WTO, 2007.
- WTO. 2009. *Non-Governmental Organizations Accredited to Attend the Seventh WTO Ministerial Conference* [online], Geneva, 30. 11. – 02. 12. 2009 (WT/MIN(09)/INF/10). Geneva: WTO, 25. 11. 2009. [cit. 18. 5. 2015]. Dostupné na internetu: http://www.wto.int/english/thewto_e/minist_e/min09_e/inf10_e.doc.
- WTO. 2010. *Annual Report 2010* [online]. Geneva: WTO, 2010. [cit. 20. 5. 2015]. Dostupné na internetu: http://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/anrep10_e.pdf.
- WTO. 2011a. *EU & WTO: Working with the WTO: Who represents the EU in the WTO* [online]. Geneva: WTO, 24. 01. 2011. [cit. 7. 11. 2014]. Dostupné na internetu: <http://ec.europa.eu/trade/creating-opportunities/eu-and-wto/working-with-the-wto/>.
- WTO. 2011b. *Non-Governmental Organizations Accredited to Attend the Eight WTO Ministerial Conference, 15. – 17. 12. 2011 (WT/MIN(11)/INF/6)* [online]. Geneva: WTO, 30. 11. 2011. [cit. 12. 8. 2014]. Dostupné na internetu: <http://docsonline.wto.org/imrd/directdoc.asp?DDFDdocuments/t/WT/MIN11/INF6.doc>.
- WTO. 2012a. *Annual Report 2012* [online]. Geneva: WTO, 2012. [cit. 6. 1. 2015]. Dostupné na internetu: http://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/anrep12_e.pdf.

- WTO. 2012b. *Derestriction of official WTO documents* [online]. WTO. [cit. 6. 1. 2015]. Dostupné na internetu: http://members.wto.org/WTO_resources/documentation/derestriction_e.htm.
- WTO. 2012c. *International intergovernmental organizations granted observer status to WTO bodies* [online]. Geneva: WTO, 2012. [cit. 18. 5. 2015]. Dostupné na internetu: https://www.wto.org/english/thewto_e/igo_obs_e.htm.
- WTO. 2012d. *Members and Observers* [online]. Geneva: WTO, 2012. [cit. 4. 4. 2015]. Dostupné na internetu: http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm.
- WTO. 2012e. *Parliamentarians* [online]. Geneva: WTO, 2012. [cit. 12.12.2014]. Dostupné na internetu: http://www.wto.org/english/forums_e/parliamentarians_e/parliamentarians_e.htm.
- WTO. 2012f. *Reaching out to parliamentarians* [online]. Geneva: WTO, 2012. [cit. 17. 12. 2014]. Dostupné na internetu: http://www.wto.org/english/forums_e/parliamentarians_e/outreach_mps_e.htm
- WTO. 2012g. *Relations with Non-Governmental Organizations/Civil Society* [online]. Geneva: WTO, 2012. [cit. 3. 12. 2014]. Dostupné na internetu: http://www.wto.org/english/forums_e/ngo_e/intro_e.htm.
- WTO. 2012h. *The 10 Benefits* [online]. Geneva: WTO, 2012. [cit. 18. 11. 2014]. Dostupné na internetu: http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/10ben_e/10b09_e.htm.
- WTO. 2015a. *NGOs and the WTO* [online]. Geneva: WTO, 2015. [cit. 22. 3. 2015]. Dostupné na internetu: http://www.wto.org/english/forums_e/ngo_e/ngo_e.htm.
- WTO. 2015b. *List of NGOs/Accredited NGOs* [online]. In: *Ministerial Conferences*. Geneva: WTO, 2015. [cit. 3. 5. 2015]. Dostupné na internetu: https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/minist_e.htm.
- WTO. 2015c. *NGO position papers received by the WTO Secretariat* [online]. Geneva: WTO, 2015. [cit. 19. 8. 2015]. Dostupné na internetu: http://www.wto.org/english/forums_e/ngo_e/pospap_e.htm.
- YOUNG, O. R. 1972. *The Actors in World Politics*. In: *The Analysis of International Politics*. New York, Free Press, 1972. ISBN 978-002-9270-301, s. 125 – 144.